

van 'die Plaetse' tot de Dam

de metamorfose van handels- en bestuurscentrum naar evenementenplein

Het ontstaan van de Dam als het plein dat we nu kennen wordt voorafgegaan door twee belangrijke gebeurtenissen voor de stad Amsterdam. Dat is ten eerste het leggen van een dam in de Amstel rond 1260-'65 en ten tweede de vestiging van het eerste stadhuis van Amsterdam aan de westelijke Amstelkade (zie kader p.3), op dezelfde hoogte als de dam. Zonder dat stadhuis tegenover de dam was nooit het grote Damplein ontstaan.

Dat het stadhuis precies op de hoogte van die dam kwam te staan is nauwelijks toeval te noemen; die dam werd bijna automatisch het economisch centrum van de stad en alleen een rijke Amsterdammer als Willem Eggert kon zich het weer (kavel land tussen twee weersloten) tegenover die dam veroorloven. Dat weer ging eind veertiende eeuw over in handen van de familie Benningh, die ook diverse burgemeesters leverde. Die familie steunde ook het Heilige Geestgasthuis, dat een deel van het weer binnen de stad in eigendom

In oude stukken wordt regelmatig over 'Middeldam' gesproken; dit is tijdenlang aanleiding geweest voor de aanname dat er ook wel eens een binnen- of buitendam geweest kan zijn of dat de dam op een andere plaats begon dan ze nu ligt. De huidige generatie geschiedkundigen is daar nu wel overheen gegroeid. We mogen veilig aannemen dat er maar één dam is geweest.

Die dam ligt niet helemaal toevallig juist op die plek. Als je de rivierkaden (Kalverstraat/Nieuwendijk en Nes/Warmoesstraat) beschouwt is er een lichte versmalling in de rivier ter plekke, voordat de rivier definitief zijn maximale breedte van zo'n 100 meter bereikte. Minder meters betekent per slot minder kosten!

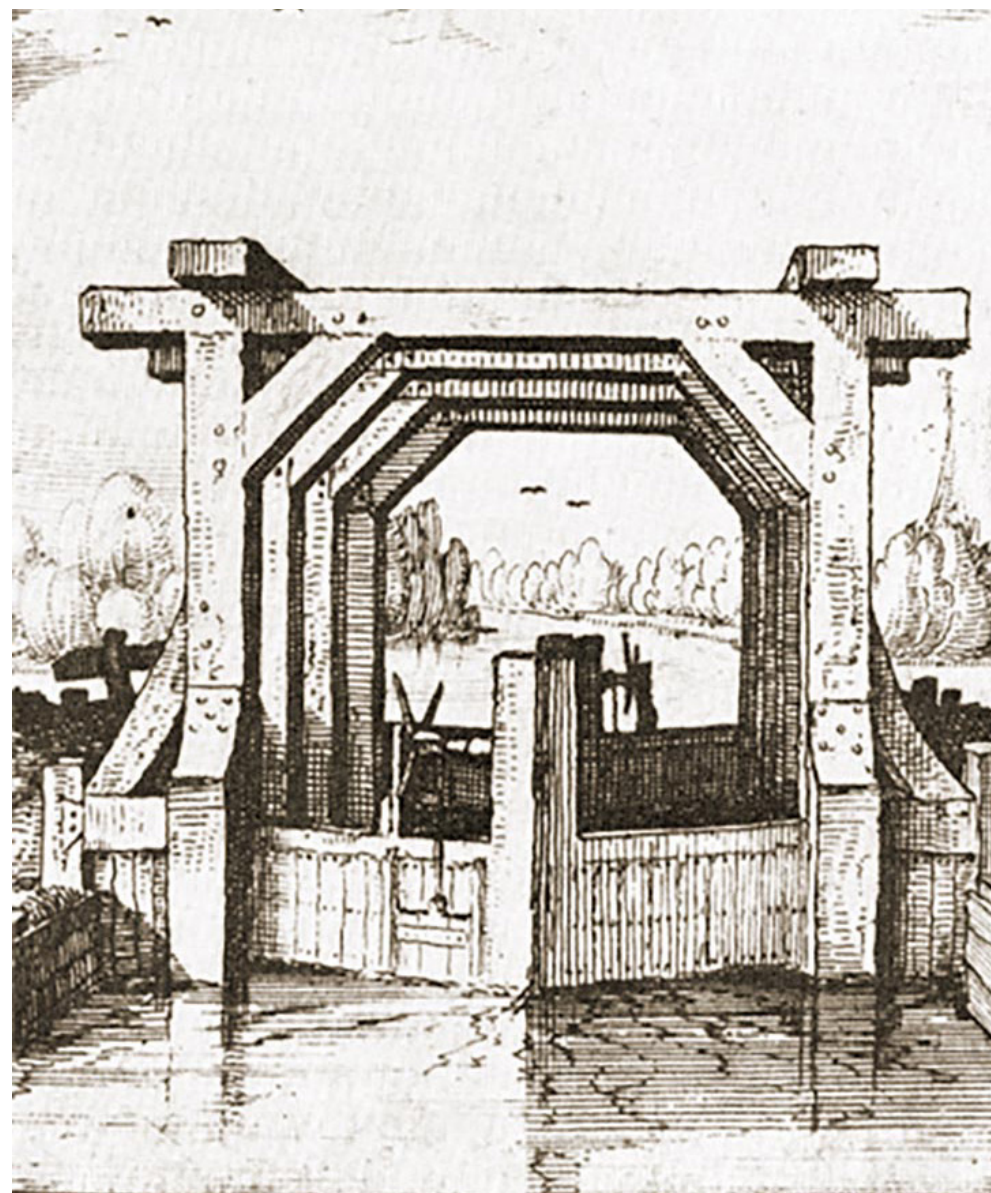
kreeg. Dat ging om het stuk tussen de Nieuwezijs Voorburgwal en de Amstelkade en daarop werd het Heilige Geestgasthuis gebouwd. Het weer werd aan noord- en zuidzijde begrensd door de voorlopers van de Mozes en Aäronstraat en de Paleisstraat. De ruimte die niet direct nodig was werd bebouwd met woningen die verpacht werden. Eén van die huizen werd door de stad verworven en op dat erf zou het eerste stadhuis gebouwd worden.

Niet alleen binnen de Amstelkade kwam toen al dichte bebouwing voor, ook buitendijks was al flink gebouwd, zeker op de dam. De landsheer gebruikte elke meter van de dam die geld kon opbrengen. Ter plaatse van de dam ontstond aaneengesloten bebouwing die over de rivier reikte. De Gasthuissteeg liep over de damsluis door naar de overzijde van de rivier, waar hij als Halsteeg (nu Damstraat) verder ging. De bebouwing langs de westzijde van de Amstel werd alleen op regelmatige afstanden onderbroken door de – inmiddels gedempte – kavelsloten die bij de ontginning hoorden. De Gasthuissteeg, nu Paleisstraat, was zo'n voormalige sloot en de voor-

Links: Artist impression van de vroegste staat van de dam in de Amstel

Als het over de eerste twee eeuwen van de geschiedenis van Amsterdam gaat staat hieronder de straat, die vandaag Kalverstraat/Nieuwendijk heet, omslachtig omschreven als westelijke Amstelkade. Dat komt omdat die straat in de stukken niet met een bepaalde naam aangeduid werd, maar eveneens omslachtig omschreven werd. De Nieuwendijk kennen we als Windmolenzijde, maar dat was een omschrijving van de hele buurt, met alle zijstegen. De Kalverstraat kreeg zijn naam pas toen eind vijftiende eeuw de veemarkt van de Plaetse verdreven werd naar het stuk rivierkade tussen Spui en Regulierspoort. Tot die tijd was het 'de Bindwyck' maar ook die naam gold voor de hele buurt. Aan de andere oever is dat eenvoudiger. Met het noemen van Gansoord, Nes en Kerkstraat, later Warmoesstraat, weet iedereen wat bedoeld wordt.

Dan komen we in de literatuur over Amsterdam vaak het fenomeen tegen dat een waterloop anders heet dan de kades erlangs. Het Damrak was het deel van de Amstel voorbij de dam, maar de weg erlangs heette Op 't Water. Die straat heet pas sinds 1883 Damrak. Langs het Rokin, de Amstel vóór de dam, lag een reeks aanlegplaatsen voor veerdiensten naar diverse plaatsen in het achterland, waarnaar de kades genoemd werden. Daar treffen we het Rotterdammer-, het Haagse- en Utrechterveer aan. Het water van het Singel werd omzoomd door tientallen verschillend genaamde kaden. Het begon met de Stromarkt, bij de Jan Roodenpoort was de Rouaanse kaay en bij het Koningsplein bijvoorbeeld de Garnalenmarkt. In onze dagen heeft men besloten water en kaden dezelfde naam te geven, maar als je in de geschiedenis wilt duiken dien je het verschil te kennen.

Boven: Middeleeuwse schutsluis. De houten jukken, die de zijwanden fixeerden, werden 'stempels' genoemd. De vroegste sluis in de Amsteldam zal ook van dit type geweest zijn.

loper van de Gravenstraat eveneens. Van de oostzijde van de kade liepen ontelbare stegen naar de rivieroever en ook die waren dicht bebouwd. In het noorden liep de Benninghsteeg door tot de rivier. Om de vierhoek, waarbinnen het Damplein zou ontstaan, volledig af te tekenen steken we de rivier over. De Warmoesstraat begrenst de oostzijde van de ruimte, maar ook die kende al vroeg bebouwing op de Amsteloever. De eerste gebouwtjes voor de vismarkt stonden op die ruimte. De buitendijkse Vissteeg, een belangrijke toegang tot de vismarkt vanaf de Warmoesstraat, werd al in 1409 genoemd.

*Boven: De ingang van het Sint Elisabeths- of Heilige Geestgasthuis aan die Plaetse.
De lantaarn op de hoek van het gebouw is straatverlichting.
Rechts: Houten middeleeuwse huizen aan de Nieuwezijds Voorburgwal.*

Damsluizen

De dam reikte bij aanleg van kade tot kade, in hedendaagse aanduiding van Warmoesstraat tot Kalverstraat. De eindeloze reeks plempingen in de Amstel, waardoor die steeds smaller werd, waren toen nog niet begonnen. De modernste inzichten doen geloven dat parallel aan de Amstel aan beide zijden kanaaltjes gegraven werden die de afwateringscapaciteit moesten vergroten bij groot wateraanbod uit het achterland. Dat werden later de beide Voorburgwallen. De dam kreeg waarschijnlijk direct een spuisluis, die al snel werd vervangen door een schutsluis voor de scheepvaart. Ze waren van een type dat in grote delen van het land in de Middeleeuwen werd toegepast, namelijk met stempels (zie afb. p.3). In 1304 kwam de vertegenwoordiger van de nieuwe landsheer, Guy van Henegouwen, op bezoek in Amsterdam en 'besach die slusen'. Let op: meervoud,

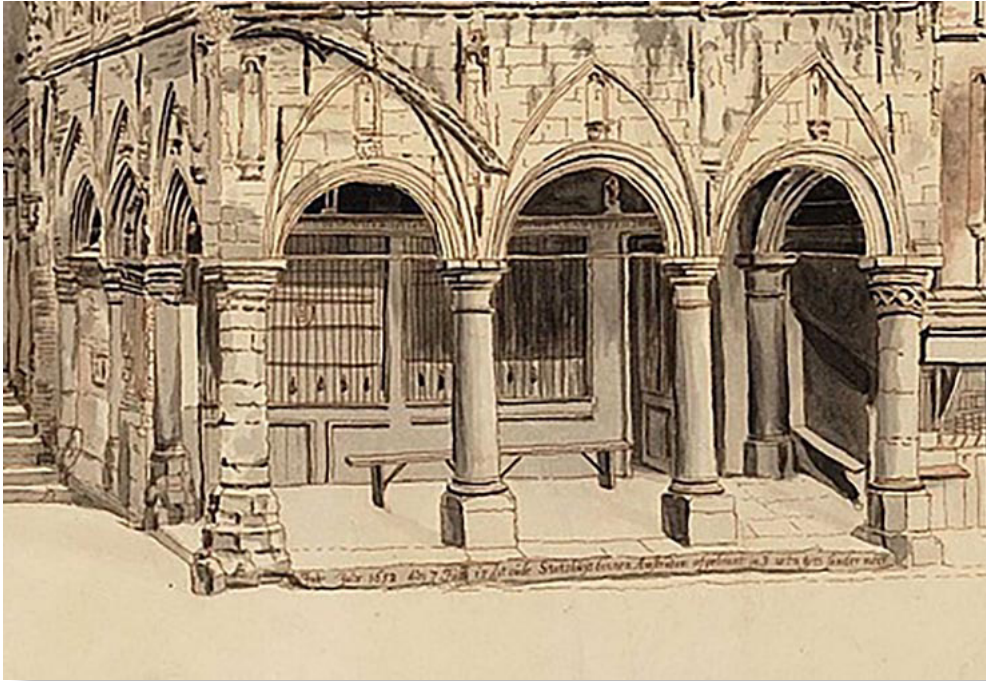
wat kan betekenen dat de westsluis (een spuisluis) toen ook al aangelegd was. De sluizen waren met zekerheid in 1479 door een steenconstructie overkluisd, maar dat overkluizen gebeurde waarschijnlijk al veel eerder in hout, gezien het verpachten van *'de stempels van der nywer sluze ten Yewaert'* in 1342 en het verpachten van vijf hofsteden *'op der eerster sluze mit horen stempels'* in 1360. In 1387 gaf graaf Albrecht van Beieren permissie de *'sluze mit horen stempels'* te betimmeren en te bewonen. Dam en sluizen waren dan wel eigendom van de landsheer, in 1387 blijkt het dagelijks beheer in handen van heemraden en sluismeesters. Zelfs de visrechten in de sluizen waren verpacht!

Ingevolge een keur van 20 mei 1321 groeide rond de damsluizen een vismarkt, die tot immense proporties zou uitgroeien en ook nog diverse dependances in de stad zou krijgen. De ontstane ruimte op de dam rond de sluizen werd deels bebouwd en deels benut om de vismarkt uit te breiden, meestal door plempingen aan de noordzijde. De sluizen zijn een paar keer vernieuwd, verlegd of vergroot, bijvoorbeeld rond 1400, op aandringen van Albrecht van Beieren en in 1494. Toen verplichtte de stad zich de oostsluis opnieuw te bouwen en verder te onderhouden. In 1509 gebeurde hetzelfde met de kleinere westsluis en in 1510 waren alle benodigde contracten gesloten met de betrokken waterschappen, waarmee dam en sluizen in volledig beheer en onderhoud naar de stad overgingen. De bebouwing van de dam had een kwalijke invloed op de sluisconstructie. Aan de lopende band waren herstelvoorzieningen vereist. In 1542 moest de oostsluis alweer gerepareerd worden en in 1546 zakte de zijwanden van de kleine westsluis in. Vier huizen op de dam werden afgebroken om de sluis te ontlasten en in 1547 werd de reparatie aangepakt. Het is niet onmogelijk dat bij deze gelegenheid de westsluis werd

gewijzigd van schutsluis in een duiker. In 1597 werd de oostsluis alweer gerepareerd, waarbij de dam tevens flink naar het noorden vergroot werd en huizen bijgebouwd. Deze bebouwing was bedoeld om de vismarkt beter af te sluiten. Aan de zuidzijde van de vismarkt

Boven: Het oude stadhuis, zoals herbouwd na de laatste stadsbrand in 1452. Het meest rechtse pand is het oudste deel van rond 1395. Helemaal links is het Sint Elisabethsgasthuis zichtbaar (met kapel plus ruiter) dat in 1492 bij het stadhuis gevoegd werd.

kwam een rij huisjes met twee toegangspoortjes naar de markt. Het grootste complex was een rij van zeven huizen onder één dak aan de westzijde van de markt, dat bekend zou worden als het 'Huis onder 't zeil' (1599). Het gebouw werd in 1775 opnieuw opgetrokken in classicistische stijl en heette vanaf 1827 het 'Commandantshuis'. Dit gebouw werd in 1912 afgebroken in het kader van de herinrichting van de Dam.

In 1596-'97, zoals eerder gezegd, was het weer nodig om grote reparaties uit te voeren aan de overgebleven sluis in de dam. Dat kwam

Boven: De Vierschaar van het oude stadhuis. Deze was bewust bijna drie meter buiten de rooilijn gebouwd om aan drie zijden open te zijn. Rechtszittingen waren openbaar en op deze manier voor een ieder te volgen. Het kapiteel van de meest rechtse zuil vertoont een romaans motief en zou ouder zijn dan de rest van het gebouw.

De naam 'die Plaetse'

Waar komt die naam vandaan? Hij is niet uitsluitend in Amsterdam te vinden; ook Den Haag heeft zijn Plaats en in Utrecht was een Plaets. Wat die plekken gemeen hadden was dat het locaties voor rechtspraak, schandpaal, geseling en terechtstelling waren. Dat ging voor Amsterdam volledig op; na de stadsbrand van 1452, waarbij $\frac{3}{4}$ van de stad in de as gelegd werd, waaronder het gasthuis en het stadhuis, werd in de herbouw het complex o.a. uitgebreid met een stadhuistoren en een vierschaar. Die vierschaar was 10 voet buiten de rooilijn gebouwd en aan drie zijden open, zodat het publiek de rechtszittingen kon volgen. Die constructie kon men door het hele land tegenkomen en ook de vierschaar in het nieuwe stadhuis had open vensters aan de Damzijde. Ook worden we steeds weer attent gemaakt op de afwijkende 'gerechtszuil' van de middeleeuwse vierschaar (zie afbeelding links), waarvan menigeen veronderstelde dat die van ouder datum zou zijn en van een andere plaats overgebracht was. Op de tekening van Saenredam is goed te zien dat het kapiteel van de meest rechtse kolom een romaans ruitmotief heeft. Schavotten stonden tot de Franse tijd wisselend tegen het stadhuis of de waag en terechtstellingen door ophanging vonden ook vanaf de waag plaats. Daarna pas werden de lijken nog eens op de Volewijck opgehangen.

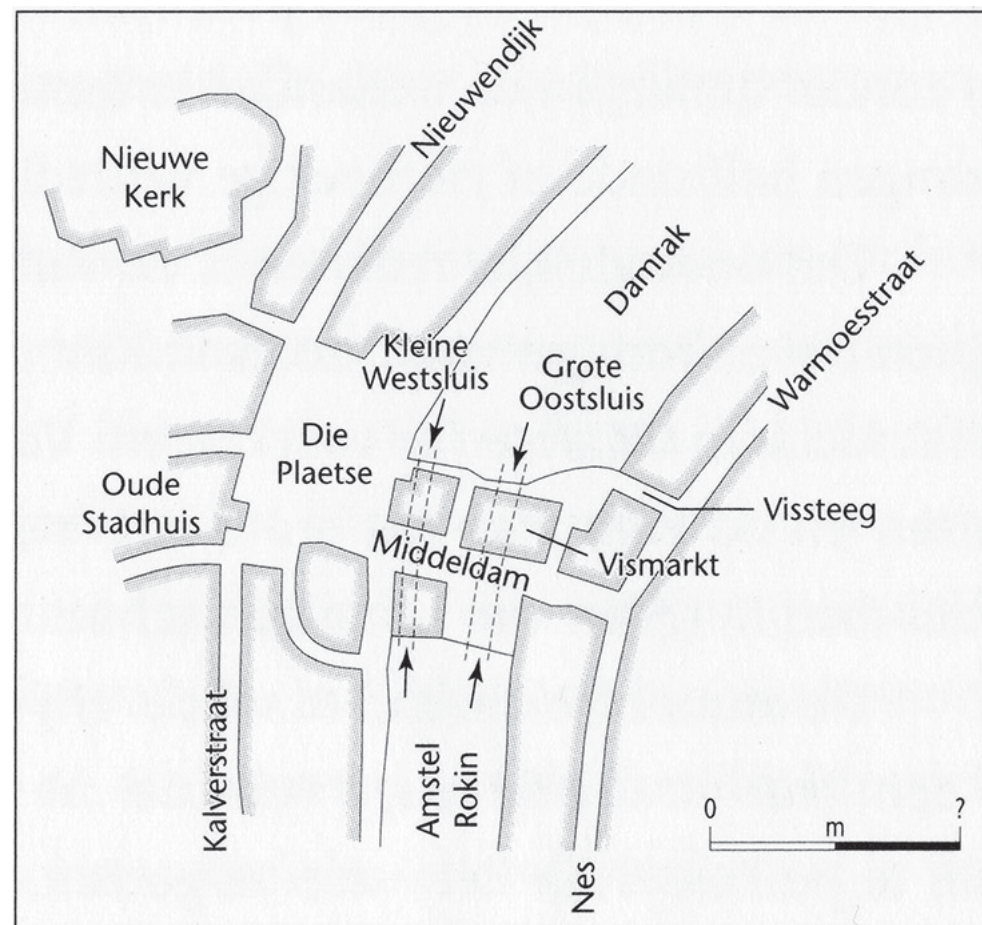
In de zeventiende eeuw komt de benaming 'Dam' in zwang. Juist toen was dat een verwarrende naam, omdat er hoegenaamd geen binding was tussen marktplein en de dam in de Amstel. Het 'Huis onder 't zeil' was juist gebouwd om die twee te scheiden. Door de grootscheepse sloop van 1908-'15, waardoor de Vijgendam verdween en twee in elkaar overlopende pleinen ontstonden, is de benaming logischer geworden.

slecht uit omdat de stad midden in de kostbare werkzaamheden van de Tweede Uitleg verkeerde. Om het werk goed uit te kunnen voeren moesten ook nog eens een huis en een loods afgebroken worden. Er werd in zowel het Damrak als in het Rokin rigoureus een tijdelijke dam gelegd die alle verkeer tijdens de werkzaamheden lamlegde.

Gasthuis

Zoals in de inleiding gezegd had de familie Benningh de stichting van een gasthuis mogelijk gemaakt. Daartoe kreeg het een deel van het Benninghweer ter beschikking, waarop vóór 1360 een gebouw gezet werd dat later nog vele malen is uitgebreid. Dit gasthuis kennen we onder verschillende namen: het Heilige Geestgasthuis heette

ook wel Sint Elisabethsgasthuis en toen er later andere gasthuizen bijgebouwd werden heette het ook wel het Oude Gasthuis. Een middeleeuws gasthuis was er om mannelijke reizigers (pelgrims) onderdak, verzorging en indien nodig verpleging te kunnen bieden. Het gasthuis kreeg later ook een bayard (alweer alleen voor mannen),

Boven: Situatieschets van de damsluizen rond 1550.

Links: De grote vismarkt op de damsluizen. De overkluizing van de grote oostsluis is zichtbaar in het midden van deze ets uit 1771.

die we als voorloper van hulp aan onbehuisden kunnen zien. De inkomsten haalde een gasthuis uit schenkingen (vaak vastgoed), pachtsommen die bijvoorbeeld door de stad aan het gasthuis gegund werden en de inkoopssommen van 'proveniers', kostgangers die hun verdere leven onderdak en verzorging kregen. Ook dat inkopen ging meestal gepaard met vastgoed, waardoor gasthuizen op den duur grote bezittingen vergaarden.

Eind vijftiende eeuw had de vroedschap zijn oog laten vallen op het gasthuiscomplex, ter uitbreiding van het stadhuis. Er werd een fusie met het Sint Pietersgasthuis in de Nes bekokstofd en in 1492 was het complex ontruimd. Dat was nog niet zo simpel! Er rustten eeuwigdurende voorrechten op lokaties van het gasthuis, vooral op de kapel. Daar kwam de bisschop van Utrecht aan te pas om die over te hevelen naar de kapel van het Sint Pietersgasthuis. Dat maakte de kapel voorlopig nutteloos. De verdere geschiedenis van het gasthuiscomplex leest u onder 'Oude stadhuis'.

Oude stadhuis

Net als in plattelandsgemeenten rondom Amsterdam werd door het stadsbestuur aanvankelijk vergaderd en recht gesproken in een plaatselijke herberg of een huis dat meerdere doeleinden diende. In een huis in de Sint Olofskapelsteeg werden de zittingen van het stadsbestuur gehouden en dat huis diende tevens tot gevangenis. Na het verkrijgen van stadsrechten in 1342 groeide de stad zo snel dat de administratie niet meer in een gelegenheidsruimte paste en men begon uit te zien naar een vaste en meer representatieve lokatie. Die werd iets voor 1368 gevonden door het verwerven van een erf met huis van en naast het Heilige Geestgasthuis. Het bestaande huis werd gesloopt en een nieuw gebouw neergezet. Dat is het meest rechtse gebouw dat we steeds op het complex van het eerste stadhuis van Amsterdam kunnen zien; een nog steeds eenvoudig gebouw met twee lagen, een zolder en een

Links: Het oude stadhuis, nog met de toren die niet lang hierna gekortwiekt zou worden.
Tekening door Claes Jansz Visscher rond 1600

Damrak (=nat) en Op 't Water (=droog)

Omdat op de oudste kaart van Amsterdam, die van Cornelis Anthonisz, reeds een kade langs de westoever van de Amstel lag zijn we geneigd te denken dat die er altijd al was. Niet dus! De Amstel was breder dan die kade suggereert en reikte tot op een tiental meters van de Nieuwendijk en de Warmoesstraat. In de veertiende eeuw al werden stroken van de oevers geplempt ten dienste van de havenactiviteiten. Van de dijken liepen paden naar het water om de schepen te bereiken. Die paden werden bebouwd met pakhuizen en woonhuizen en aan het eind kwamen 'waterstoepen' om de schepen te kunnen laden en lossen. De erven van de huizen aan de Nieuwendijk hadden daardoor ruime achtererven gekregen, waarop pakhuizen en opnieuw huizen gebouwd werden. De oudste drie huizen, die later in de gevelrij van Op 't Water zijn opgenomen, werden geregistreerd in 1477. Van de oorspronkelijk ± 100 meter brede Amstelmonding is vandaag nog zo'n 35 meter over.

In 1526 werd, ter vervanging van een houten steiger, een gedeelte van het Damrak tussen de dam en de Zoutsteeg geplempt, op kosten van de aanervenden een bestratte kade (burgwal) aangelegd en de huizenrij op de achtererven opnieuw gerooid. In ruil voor de aanleg mochten de huizen uitgebreid worden tot de nieuwe rooilijn en het ene huis dat daarbuiten stak, hoek Zoutsteeg, werd op stadskosten aangepast. In 1531 volgde de rest van het Damrak tot de Nieuwebrug. Ook hier werd een kade gelegd en de huizenrij gerooid. Vanaf 1531 volgde een harde strijd van de vroedschap tegen de huizenbezitters om de huizen op een min of meer gesloten rij te krijgen. S.A.C. Dudok van Heel (Amstelodamum Mb.83-1996 pp.75-89) speurde op de schetsen, het schilderij en de houtsnede van de eerder vermelde kaart naar de vorderingen van die inspanningen om tot ordening te komen. In de laatste fase van het vastleggen (1532-'44) lijkt dat toch al aardig gelukt (zie afbeelding boven). Zeker als je bedenkt dat de achterhuizen schots en scheef gestaan moeten hebben.

zadeldak. Tijdens de bouw huurde de vroedschap tijdelijk het huis van Gheryt Wedighe op de damsluis, waarvoor we vermeldingen in de Grafelijkheidsrekeningen van 1368 en 1369 tegenkomen. Waarmee meteen vastgesteld is dat alles wat op de dam stond, inclusief de damsluizen, eigendom van de graaf van Holland was. Rond 1395 kon de nieuwbouw betrokken worden.

Vanaf dat moment, de eerste succesvolle aankoop dateert van 1418, begon de stad met de aankoop van zoveel mogelijk huizen rondom het nieuwe stadhuis en gezien het feit dat dit het stadscentrum was stonden er nogal wat. Dat proces ging door tot eindelijk in 1648 de eerste steen van het fundament van het nieuwe stadhuis gelegd

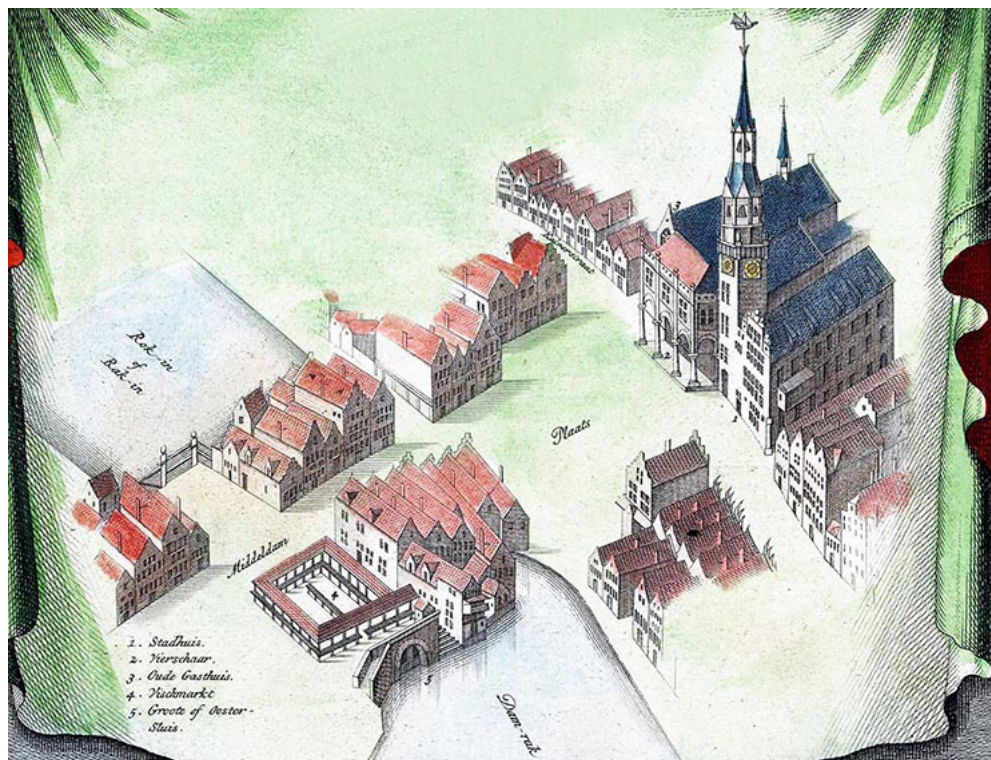

werd. Om dat mogelijk te maken had de stad het hele bouwblok tussen Nieuwendijk/Kalverstraat, Gasthuissteeg, Nieuwezijds Voorburgwal en (Nieuwezijds) Wijde Kerksteeg moeten kopen.

Ondanks voortdurende uitbreiden van het stadhuis ontstond plaatsgebrek en rond 1557 werd de sprong naar de andere kant van de Vogelsteeg en in richting Nieuwezijds Voorburgwal gemaakt. Door aankoop van huizen kregen ambtenaren woningen bij het stadhuis, zoals de cipier en de stadsbode. Ook de tamelijke openbaarheid van de 'boeyen', de cellen, verdween in het derde kwart van de zestiende

Boven: De stadhuisbrand van 1652, het definitieve einde van het complex. De bouw van het nieuwe stadhuis was toen al vier jaar gaande.

Links: In 1616 moest de torenspits verwijderd worden omdat hij bouwvallig was. Het schilderij is van Saenredam / Rijksmuseum

eeuw; de dreigende Reformatie en de ketterjacht waar het stadsbestuur dapper aan meedeed waren niet iets om 'uit te dragen'.

Stadhuistoren en vierschaar

Jan Wagenaar stelt dat in of vlak na 1418 de Vierschaar gereed kwam.

Boven: Die Plaetse, zoals weergegeven op de kaart van Cornelis Anthonisz van 1544. Behalve het stadhuiscomplex zien we de oude waag, die toen aan de Nieuwendijk stond. Verder de vismarkt op de damsluis voordat de huizen tenwesten afgebroken werden om plaats te maken voor het Huis onder 't Zeil. Ook de Rokinzijde van de damsluis was onbebouwd, maar daarnaast is de Middeldam volledig bebouwd.

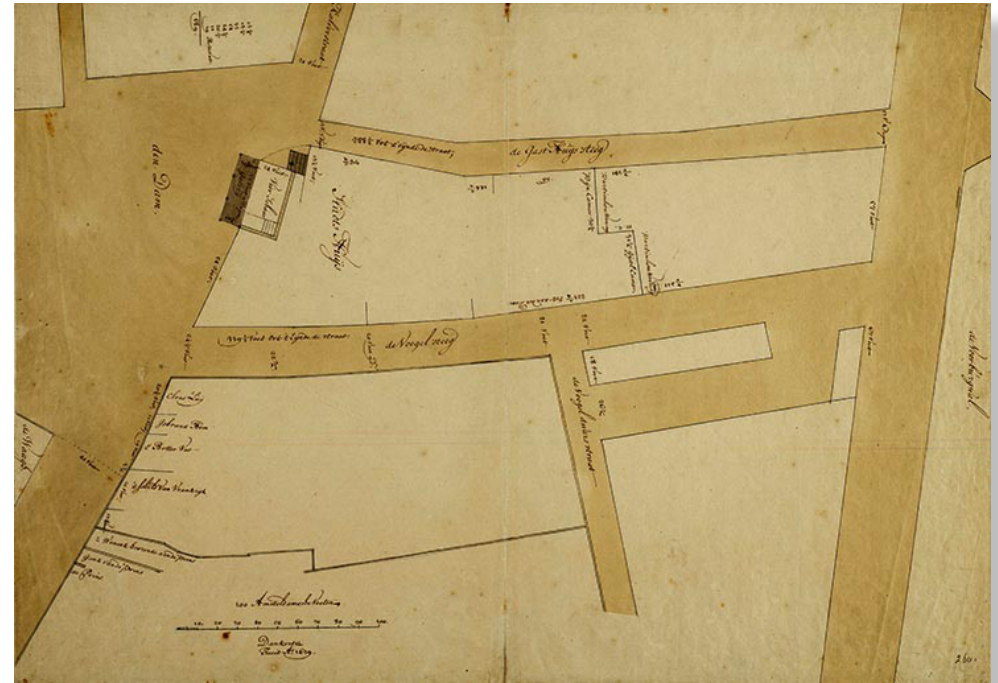
Rechts: Die Plaetse, gezien vanuit de Gasthuissteeg, met links nog net de ingang van het voormalige gasthuis en de vierschaar. Rechts van de nieuwe waag de schepen in het Damrak en de toren van de Oude Kerk.

Van de toren is dat minder zeker. Of de bouw al begonnen was toen de volgende, nog vernietigender, brand van 1452 de boel weer in de as legde blijft onduidelijk. Feit is dat er na die laatste brand een toren en een vierschaar gebouwd werden, herbouw of nieuwbouw, we laten het in 't midden. De toren herbergde ondermeer de vergaderkamer van de burgemeesters. In de toren, met een windwijzer in de vorm van een kogge, kwam later een klokkenspel te hangen. In de vierschaar vonden, door zijn driezijdige openheid, in 't openbaar rechtszittingen plaats. De vierschaar was uitgebreid om hem aan drie zijden open te kunnen laten, zodat het publiek de rechtszitting kon volgen. Daartoe stak hij bijna drie meter buiten de rooilijn uit. Aan de vierschaar hing een walviskaak, op ondermeer het schilderij van Saenredam duidelijk zichtbaar. We komen dit gebruik bij meer 'gerechtsgebouwen' tegen, o.a. in Amersfoort. De betekenis is niet zeker, maar het zou kunnen dat het kaakbot een verwijzing is naar

Claes Scickersteeg (ook Stickersteeg), later Vogelsteeg genoemd

Het aankoopbeleid van het stadsbestuur richtte zich op de huizen aan de rivier om ze te kunnen slopen en daarmee ruimte voor een markt en een waag te krijgen. De huizen links en rechts van het eerste stadhuis werden begeerd om het stadhuis te kunnen uitbreiden. Om het stadhuis richting Nieuwezijds Voorburgwal te kunnen uitbreiden bemachtigde de stad de erven tussen het bouwblok dat we eerder schetsten, waarop in 1410 een steeg gerooid werd. Dat werd de Claes Scickersteeg, die later bekend werd als de Vogelsteeg, die aanvankelijk dood liep maar door het aankoopbeleid in de rest van de 15^e en de 16^e eeuw tot de Voorburgwal doorgetrokken kon worden en zelfs een zijsteeg kreeg: de Vogeldwarsstraat die doorliep tot het kerkhof van de Nieuwe Kerk. De steeg werd regelmatig, zelfs in officiële stukken, Waagsteeg genoemd. Dat was een zeer verwarrende benaming omdat aan de overkant van de Nieuwendijk tot 1563 ook een Waagsteeg was, die aan het waaggebouw grensde. In de Vogelsteeg waren de 'boeyen', het cachot en ook kwam daar in 1425 de eerste gesloten vleeshal van de stad, nadat de handel eerst op de Plaetse en de Nes in de open lucht had plaatsgevonden. Daar kwamen ook de eerste (dwingende) 'vleesbanken' te staan, waarmee de vleeshandel van de Plaetse verdreven was. Naarmate de steeg verder naar de Nieuwezijds Voorburgwal doorgetrokken werd schoof de vleeshandel mee op, zeer tegen de zin van de kooplui die de band met het centrale handelsplein zagen verdwijnen. In 1540 werden in de steeg drie huizen gekocht om af te breken en de markt te verruimen. In 1542 volgde nog een huis aan de Nieuwezijds Voorburgwal, waardoor de reeds doorgebroken Vogelsteeg een ruimere toegang kreeg en in datzelfde jaar een huis in de Vogeldwarsstraat. Uit de afbeelding rechts, een opmeting van Cornelis Dankertsz uit 1639, blijkt het resultaat van al dit breken. Van 1543 af voegden zich de weekmarkt met boter- en kaasverkopers zich in de Vogelsteeg bij de vleesverkopers. Omdat de vlees- en visbanken zo'n gunstig effect hadden, kregen ook zij banken ter beschikking. Elke week schoof een marktkoopman één plaats op om iedereen een keer op de gunstigste plek te laten staan.

de plek waar misdadigers te schande werden gezet, 'aan de kaak gesteld werden'. Daar staat tegenover dat ook aan kasteel Radboud en de stadhuizen van Haarlem, De Rijp en Jisp kaken gehangen werden, om de betrokkenheid met een belangrijke inkomstenbron te demonstreren.

In 1616 moest de spits van de stadhuistoren wegens bouwvallig-

Boven: Plattegrond naar de opmetingen van Cornelis Dankertsz, gedaan in 1639 ter voorbereiding van de bouw van het nieuwe stadhuis. Boven links is de ingang van de Krom-Elleboogsteeg, rechts daarvan die van de Kalverstraat (zes meter breed!) en helemaal rechts de Nieuwezijds Voorburgwal. Daar tussen van boven naar onder de Gasthuissteeg, de Vogelsteeg en de Vogeldwarsstraat. Deze laatste lijkt dood te lopen maar had in werkelijkheid een uitgang op de Nieuwezijds Wijde Kerksteeg, waar het kerkhof van de Nieuwe Kerk was.

heid gesloopt worden. In 1612 nog had stadstimmerman Staets de gevaarlijk hellende spits recht gezet, maar dat mocht niet baten (zie afb. Saenredam pag.9).

Ruimtegebrek en sloop

Die Plaetse was nu echt het centrum van de stad geworden. Met het groeien van de stad werd de drukte steeds groter en het ruimtegebrek nijpender. De handel op het plein was onderhevig aan wildgroei; ook al stonden de branches in clusters bij elkaar, iedereen zocht een plaats waar 't hem uitkwam. De overheid kreeg daar maar

Boven: Gezellig druk, goed wonen in het centrum van de stad. Deze doorgang over de Plaetse verbindt de Kalverstraat met de Nieuwendijk.

moeilijk grip op en de hoeveelheid voorschriften in de vorm van 'keuren' nam geen einde. In de vijftiende eeuw probeerde de stad greep te krijgen op het marktgebeuren op de Plaetse. Allereerst werd smerige handel verdreven, zoals de varkensmarkt in 1472, in 1485 de ossenmarkt en in 1499 de melkmarkt. Daarna handel als de pottenmarkt in 1478, de groente- en fruitmarkt en kramerijen in 1503. In 1523 voor 't eerst en in 1531 nog eens herhaald werd de markthandel op de Plaetse gedwongen binnen een aangegeven gebied te staan aan van de stad gehuurde kramen. Zo makkelijk kreeg de stad de handelaren niet in 't gareel maar met het stijgen van de boetes overwon men ze toch.

De stad deed ook zijn best meer ruimte te creëren door de gerichte aankoop van huizen aan de Middeldam en Plaetse, die aansluitend

Wonen aan de Plaetse

Het ultieme centrum van de stad, die Plaetse, werd al in de 14^e eeuw een begeerde plek voor de 'chique' om te wonen. We konden er burgemeesters, schouten, pastoors, enz. vinden, naast geslaagde zakenmensen en ambachtslieden. De erven op de Middeldam, die alleen gepacht konden worden, waren extra in trek door de lage pachtsommen. Dat had te maken met de beperking aan de grootte van de huizen (gewicht!) die boven de damsluizen gebouwd konden worden.

De perceelbreedte was nog minimaal. De eerste vijf huizen rechts van de Vogelsteeg waren samen 20 meter breed en dan ook nog niet allemaal even breed. Het gemiddelde woonhuis had maar één verdieping en altijd een zolder. De Gasthuissteeg begon drie meter breed en liep uit tot nog geen vier meter. De toegang tot de Kalverstraat was zes meter breed; ook niet riant te noemen.

werden gesloopt en aan het plein toegevoegd. Daarbij had men een bijzonder gereedschap ter beschikking: de 'nakoop'. Als een huis verkocht werd dat de stad ook begeerde mocht zij in de verkoop inbreken en tegen het overeengekomen bedrag het pand van de verkoper verwerven, zonder de koper daarvoor schadeloos te hoeven stellen.

Zo kocht de stad in 1506 een pand op de Middeldam, dat na afbraak een parkeerplaats voor transportsleden werd, zodat de handelaren niet voor de waag stonden te wachten en daarmee het verkeer op de Plaetse belemmerden. Daar kwamen snel nog meer panden bij: eveneens in 1506 een pand aan het Damrak om de toegang tot de haven te verbeteren (er kwam een steiger tot de Zoutsteeg), in 1510 twee panden op de Middeldam en nog een in 1540 om de parkeerplek uit te breiden.

Stadsbranden

Wat de stadsbranden met de uitbreiding van de Plaetse te maken hebben? Hier komt de Wet van Cruijff op de proppen: 'Elk nadeel hep se voordeel'. De stadsbrand van 23 april 1421 legde een derde deel van de nieuwe zijde in de as en de brand van 23 mei 1452 driekwart deel van de gehele stad. Steeds zorgde de vroedschap ervoor dat er geen herbouw op onwelgevallige plekken plaatsvond. Door overname van de grond en de eventuele financiële verplichtingen ontstond op de goedkoopste wijze verruiming van het plein; de hele gevelwand tegenover het stadhuis werd nooit meer herbouwd. Beide branden tasten ook het stadhuis zelf aan en de lokaliteiten werden steeds naar de nieuwste normen herbouwd.

De grote ravage stelde de vroedschap ook in staat af te dwingen dat herbouw volgens de nieuwste bouwvoorschriften geschiedde. Geen houten huizen en geen rieten daken meer!

In 1525 begon de aankoop van panden die de voorgenomen aanleg van kaden langs Damrak en Rokin in de weg stonden. Dat ging niet altijd goedschiks dus werden sommige onteigend, een wapen waar de libertijnse stadsregering niet snel naar greep. Beide kaden vervangen de reeds eerder aangelegde steigers, die voor de scheepvaart waren gebouwd. Ook hier waren de kosten voor de aanervenden, met als tegenprestatie de vergunning de huizen uit te breiden tot de vastgestelde rooilijn.

Nu komen we aan de situatie rond 1544, het jaar van de eerste betrouwbare plattegrond van de stad (zie kader p.16). De grote reparaties aan de beide damsluizen in 1542 en 1546 boden opnieuw gelegenheid wat huizen aan te kopen of te onteigenen en te slopen. Het grootste gedeelte van het blok huizen ten westen van de vismarkt

Boven: Marktdag op de Plaetse. Hier de boter- en kaasmarkt en dan zal het wel maandag zijn.

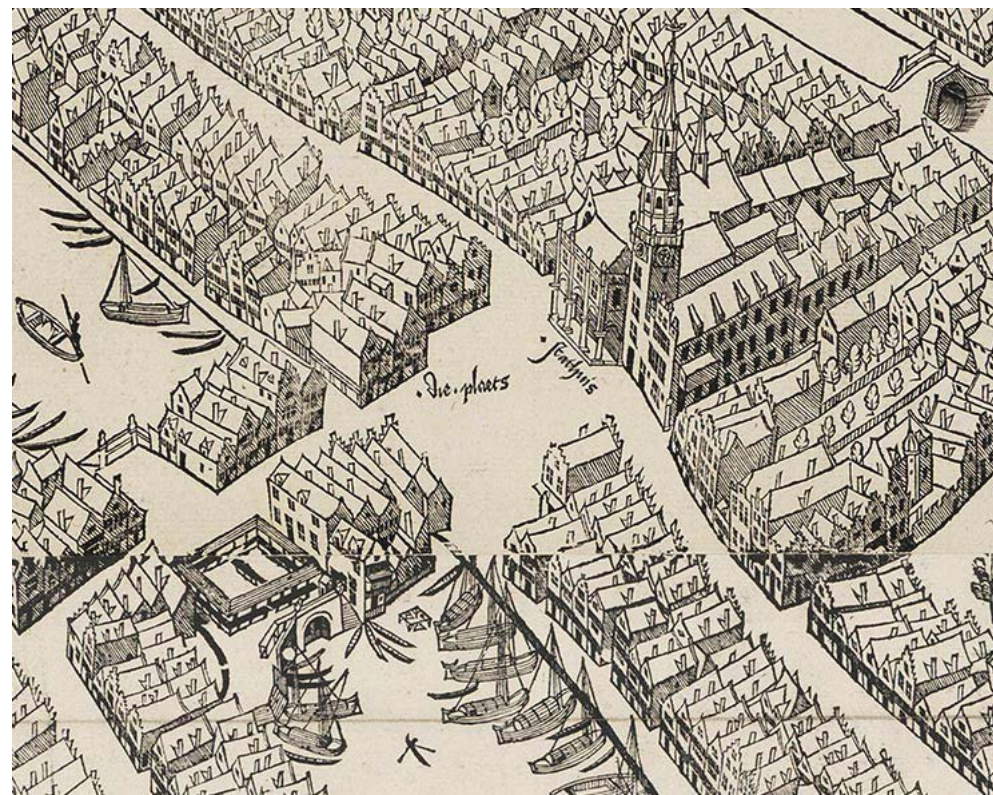
verdween en met het wijzigen van de westsluis in een duiker kon ook de walkant gewijzigd worden (zie afb. pag.11). Deze grote werken vonden plaats tussen 1547 en '48.

In 1550-'51 werd ook de zuidzijde van de Middeldam verruimd door aankoop en afbraak van een aantal huizen. Sommige bleven echter staan, die zelfs tot de afbraak van 1912 deel uitmaakten van

Boven: Nog meer marktdrukke op de Plaetse. We kijken naar het Damrak, rechtsonder zien we een snuiterijenmarkt met o.a. schilderijen en links vaten met waarschijnlijk bier / Amsterdam Museum

de gevelrij Vijgendam (bijv. Fa. Froger, zie p.26).

Het bouwblok ten zuiden van de Benninghsteeg viel over een lange periode verdeeld (1550-67) ten offer aan een vergroting van de Plaetse ter voorbereiding van de bouw van een nieuwe en grotere waag. In 1550 werd snel achter elkaar een aantal huizen bij de oude waag afgebroken om de ruimte rondom te vergroten. Daarna was er even rust tot 1561, toen de vroedschap het besluit tot bouw van de nieuwe waag nam. Toen volgde in rap tempo aankoop en sloop van het hele blok. De noordwand van de Benninghsteeg kwam opeens aan een ruim plein te liggen en slimme eigenaren maakten vensters en deuren in de zijmuren om hun voorgevel naar de Plaetse te ver-

Vogelvluchtkaart 1544

We zijn in de tijd aangekomen bij de vroegste plattegrond van de stad, die van Cornelis Anthonisz. Hij had van de burgemeesters de opdracht gekregen een schilderij van de stad te maken dat aan de landsheer keizer Karel V cadeau gedaan kon worden. We nemen aan dat Cornelis vanaf 1534 of daaromtrent in de stad begon te schetsen, wat uiteindelijk resulteerde in de presentatie van het gevraagde schilderij in 1538. Van de schenking kwam niets terecht; Karel kwam niet meer in Amsterdam voordat hij aftrad. Daarna waren de politieke omstandigheden van dien aard dat het er niet meer van kwam en het schilderij in het stadhuis bleef. Cornelis vond

het jammer van al het werk en publiceerde in 1544 voor eigen rekening een versie van het schilderij in houtsnede, waar tot vandaag aan toe stadshistorici zwaar op leunen bij het bestuderen van de topografie van de stad. Daarbij wordt de nauwkeurigheid van de kaart tot mythische hoogte opgehemeld, zoals architectonische kenmerken van panden, het aantal vensters of dakkapellen, enzovoort. Hier blijken enkele kanttekeningen toch terecht; Cornelis en later Pieter Bast en Balthasar Florisz hadden grote moeite met de richting van straten en waterlopen, alhoewel dit in de loop van de jaren steeds beter werd. De weren buiten de stad bijvoorbeeld kloppen niet met hun vervolg binnen de stad. Het Benninghweer bijvoorbeeld ligt omgerekend honderden meters naast het vervolg aan de andere kant van het Singel. Het feit dat 't bij Cornelis om een vogelvluchtkaart gaat verdoezelt overigens veel van die problemen. Op basis van Cornelis' werk maakten andere kunstenaars ontelbare afbeeldingen die een beeld moeten geven van Amsterdam medio zestiende eeuw. Enige voorzichtigheid met dit soort afbeeldingen is dus op zijn plaats.

plaatsen. Het stadsbestuur was het daar niet zomaar mee eens; allereerst werd bepaald dat deuren en vensters naar binnen open moest draaien, dat de markthandel tot voor de deur te gedogen was (deel vismarkt!) en dat de eigenaren desondanks precario verschuldigd waren.

Boven: De gewijzigde ruimte op de stadsplattegrond van 1625 door Balthasar Florisz van Berckenrode

Rechts: Naar het noorden gezien met de nieuwe waag en de vrijgekomen huizenrij van de Benninghsteeg.

Uitbreiding marktplaatsen

Het stadsbestuur, dat zoveel extra ruimte geschapen had, kreeg er zin in en benutte elke vierkante meter om iets van de investeringen terug te verdienen. De kramen stonden zelfs midden voor de vier-schaar en het werden er zoveel, dat in 1555 de huurprijs moest dalen om ze te blijven slijten. De aard van de producten was door het verjagen van stank, vuil en lawaai veranderd. Er stonden nu boekhandelaren, linnenverkoopsters, schoenverkopers, kramers en exotische waren op het plein. De minder edele producten stonden in de op de Plaetse uitkomende stegen. Dit was uitdrukkelijk het beleid en het handhaven kostte ontzettend veel energie van de marktmeesters. Uit het einde van de zestiende eeuw stamt het eerste eenrichting-verkeer richting Plaetse: in via de Halsteeg en Gasthuissteeg, uit via Pijlsteeg en Vogelsteeg. In de Visteeg kocht de stad tussen 1586

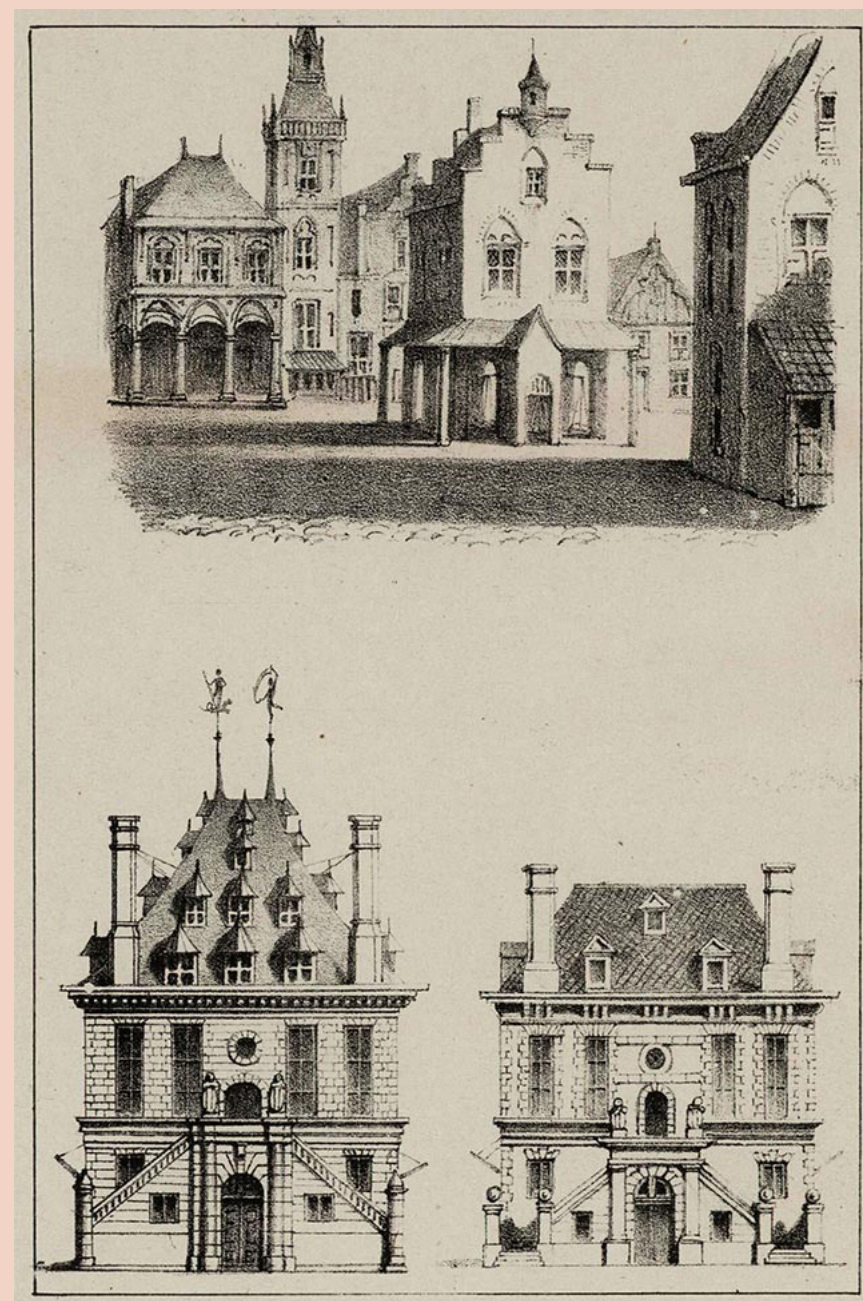
Waag

Het waagrecht was een voorrecht en een inkomstenbron van de landsheer. Geen koopman mocht zelfstandig iets afwegen en verkopen van meer dan 50 pond. Amsterdam bemachtigde al vroeg het waagrecht binnen de stad, waarschijnlijk via de stadsrechten van 1341 omdat het al in de vroegste keuren vermeld wordt. Het eerste waaggebouw stond aan de Nieuwendijk, door de Waagsteeg gescheiden van het bouwblok tussen Plaetse en Benninghsteeg (zie vogelvlichtkaart p.11). De bouwdatum is onbekend. Het was een gewoon huis met aan twee zijden een trapgevel en beneden een luifel rondom (tekening rechts, bovenste helft). Door sloop van belendende panden kwam de waag rondom vrij te staan. De bovenverdieping werd aanvankelijk voor andere zaken gebruikt, zoals voor rederijksbijeenkomsten en hoger onderwijs.

In 1563 werd de eerste steen voor het nieuwe gebouw gelegd en in 1565 was het gereed (linksonder). Het volgend jaar werd het in gebruik genomen en de oude waag gesloopt. Het werd een bijzonder geslaagd gebouw in Hollandse renaissance, een sieraad voor het plein. Het stond ook meer naar het midden van het plein dan de vorige waag, zodat er veel ruimte rondom ontstond.

In 1777 vond men het nodig het prachtige waaggebouw te verbouwen. De veranderingen duiden op lekkages. Het dak werd vervangen door een minder hoog en het geheel kreeg een neoclassicistisch uiterlijk (rechtsonder). Dat stond er tot 1808, toen koning Lodewijk Napoleon besloot dat het gebouw moest verdwijnen om het uitzicht vanuit 'zijn paleis' op de Place Napoleon niet te verstoren. De waagactiviteit werd verplaatst naar de vleeshal op de Westermarkt.

Rechts: De drie versies van de waag op de Dam. Boven de oude waag aan de Nieuwendijk, links onder de nieuwe waag van 1565 en rechtsonder de verbouwing, die dat gebouw in 1777 onderging.

en '88 zes huizen om af te breken en de doorgang te verbeteren. De huizen werden echter eerst nog een paar jaren verhuurd. In het laatste kwart van de zestiende eeuw werden de kramen op de Plaetse stuk voor stuk vervangen door 'cassen', het best te vergelijken met kiosken. Dat bood de koopwaar (en de koopman) wat meer bescherming, maar was zeer tegen de zin van omwonenden die vanuit hun huis een winkel dreven of hun uitzicht belemmerd

Boven: De Nieuwezijds Voorburgwal achter het stadhuis, waar enkele markten naar verbannen waren. Rechts de ruiter van de gasthuiskapel en links de Nieuwe Kerk.

Rechts: De riviervismarkt, toen nog onderdeel van de grote vismarkt op de Middel-dam. Later verhuisde de riviervismarkt naar de ruimte tussen de grote en kleine vleeshal in de Nes.

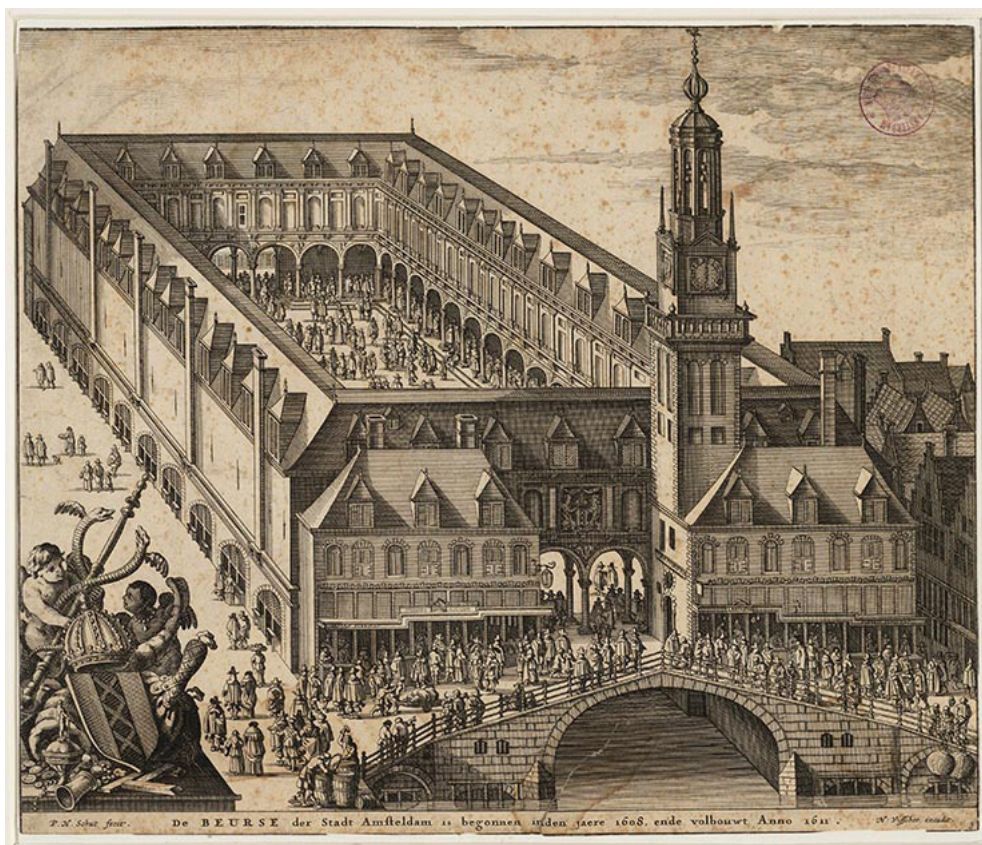
zagen. Het stadsbestuur was niet geneigd op te treden, maar toen in 1611 voor de ingang van de nieuwe beurs een winkelgalerij geopend werd stelde zij de marktkooplieden voor de keus daar een winkel te huren of hun cassen af te breken.

Probleem bleef dat de kooplui zich nauwelijks iets aantrokken van verordeningen en regels. De straffen en boeten werden steeds extremer om duidelijk te maken dat de regels serieus te nemen waren. Een vreemd idee is het dat de Plaetse 's nachts, op de Kromelle-boogsteeg na, rondom afgesloten was met kettingen. Dat is tot in de achttiende eeuw gebruik geweest. Het aanbrengen en wegnemen was (mogelijk tijdelijk) in handen van de schutterij.

De beurs van Hendrick de Keyser

In 1607 besloot de vroedschap tot de bouw van een koopmansbeurs over het Rokin, ten zuiden van de Middeldam. Deze koopmanbeurs moest en zou er komen, alleen al omdat andere grote handelssteden ook zo'n beurs hadden. Er was een handelsplek in de open lucht, die bij slecht weer onder de luifels van de huizen en na 1586 naar de Sint Olofskapel verhuisde. Sinds de oprichting van de VOC in 1602 was er een representatieve plek nodig om de specerijen te verhandelen. Ook de grote partijen hout, die veelvuldig van eigenaar

wisselden, konden naar zo'n beurs. Vanwege de handel in aandelen, uitgegeven om de kostbare reizen naar de Oost te financieren, wordt deze Beurs tevens gezien als de oudste aandelenbeurs ter wereld. Op 1 december 1607 presenteerde het 'Fabrycks amt' (Publieke Werken noemen we dat nu) twee maquettes aan de vroedschap, die voor het kleinste gebouw koos. Het bestond uit een groot plein met rondom vleugels die het geheel afsloten van de openbare ruimte (zie afb. links). Onder het gebouw door was de damsluis die Rokin en Damrak verbond.

Boven: De beursvloer in gebruik. De binnenplaats was niet overdekt.

Links: De beurs in vogelvlucht, gezien van het Rokin. Goed is de doorvaart onder de beurs door te zien. Die werd in 1675 noodgedwongen afgesloten.

Boven: De centrale ingang naar de beurs, vanaf de Middeldam.
Rechts: Het Beurspoortje van de Rokinzijde gezien, vlak voor de sloop van de gehele beurs in 1836.

In 1608 werden de oevers van het Rokin versterkt en begon het heien. Tijdens de bouw werden de plannen nog gewijzigd en enkele huizen afgebroken om de walkanten beter te kunnen verstevigen. Bovendien stelde men vast dat de naaste huizen op de dam wel erg dicht op de beurs zouden staan en werd er van de achterkant der huizen een strook afgebroken om een ruimte van minstens twaalf meter rondom te krijgen. Hiervoor werd de gigantische vergoeding van ruim f15.000 aan vijf eigenaren betaald.

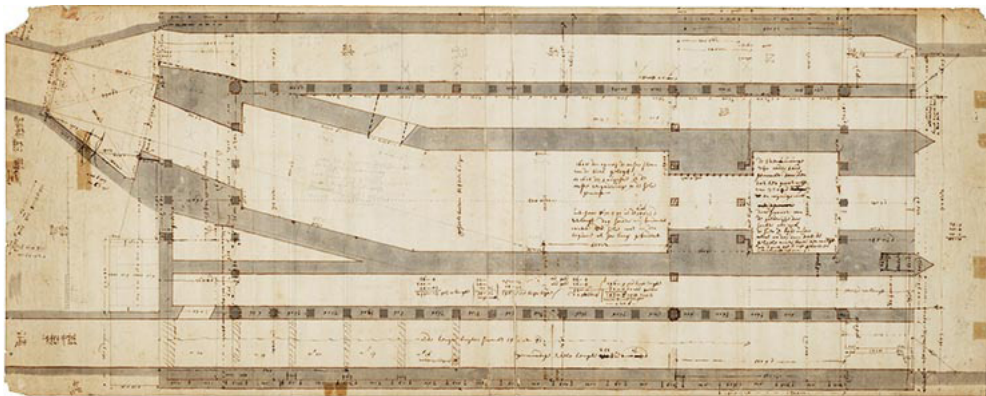
De bouw was in handen van stadstimmerman Jacob Staets, stadsmetselaar Cornelis Danckertsz en stadssteenhouwer Hendrick de Keyser. En wel in die volgorde, terwijl wij tegenwoordig de architect, zoals wij De Keyser graag zien, vele malen belangrijker vin-

den dan de techneuten van het *Fabrycks Amt*. Toch is dat niet zo verwonderlijk; voor begin zeventiende eeuw was het bouwen van zo'n immens groot plein, zwevend boven het water van het Rokin een technisch hoogstandje! Tenminste, dat zou het geweest zijn als de volgende twee eeuwen niet zo'n treurige geschiedenis waren geworden. Het gebouw bleef permanent 'werken'.

Het zou een omsloten plein worden van krap 60 bij 35 meter met alleen aan de randen een overkapping met een verdieping, gedragen door 42 pilaren. De bogen beneden en de 'cassen' op de verdieping waren te huur als werkplek, kantoor of 'winkel'. Ook waren er enkele woningen in het gebouw ondergebracht. Zowel in de noordelijke (damzijde) als de zuidelijke gevel (Rokinzijde) waren ingangen naar de binnenruimte. Op de zuidelijke vleugel stond een toren met een klokkenspel en uurwerk (zie afb. pag.21).

Op 29 mei 1608 werd de eerste steen gelegd en in 1611 was de beurs gereed, zij het dat hij nog niet direct volledig in gebruik genomen kon worden. Bijna twee jaar waren werklui nog bezig de opgang aan te leggen, waarvoor de stadspaardenstal moest verhuizen naar de Nieuwezijds Voorburgwal. In 1611 werden wel al twaalf bogen onder de beurs verhuurd en in 1612 waren al 128 'kastjes' verhuurd,

de eigenlijke handelsplekken op de beurs. De eerste handelsdag, '*vergaderinge der coopluyden*', was op 1 augustus 1611.

De nieuwe beurs werd een waar prestigeproject. Het inspireerde het stadsbestuur om de omgeving ook onder handen te nemen, waarvoor weer enkele huizen aangekocht werden. Particulieren kregen ook de smaak te pakken, kochten aftandse huisjes op de Middeldam, braken die af en zette er representatieve panden voor terug. In 1624 zagen we al dat de vismarkt vergroot werd en omgeven door lange

Boven: Aan alles komt 'n eind, ook aan de beurs van De Keyser (1836).

Links: Het funderingsplan voor de beurs, zwevend boven het water van het Rokin. De doorvaart naar de damsluis is ook ingeschetst.

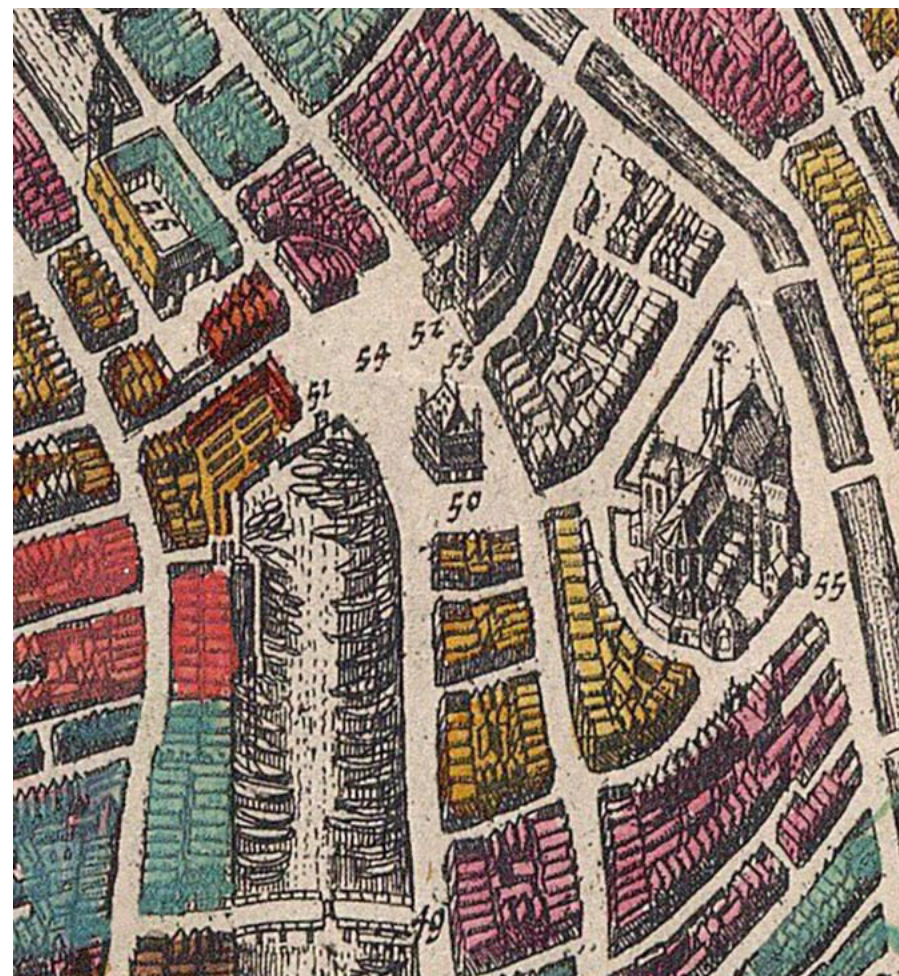

nieuwe gebouwen, die de markt afsloten van het verkeer op de Middeldam. Dit is zo ongeveer het moment dat ‘die Plaetse’ Dam genoemd gaat worden en – even misplaatst – de Middeldam Vijgendam. Toen in 1526 de werkzaamheden aan de kaden langs het Damrak, tussen Plaetse en Zoutsteeg begonnen, werd een partij bedorven vijgen als opvulmateriaal gebruikt (Groot Memoriaal, fol.323vo). Dat leverde dat stukje kade de bijnaam ‘Vijgendam’ op, die in officiële stukken nog enige malen voorkomt. Ergens in de zeventiende eeuw is die naam overgestoken naar wat tot dan Middeldam heette; dat deel kreeg zelfs officieel die naam tot de sloop (1912) voor

Boven: Delen van de nieuwe bebouwing aan de Vijgendam bleven tot in de 20^e eeuw staan. Hier het Beurspoortje naar het Beurspleintje, dat nog een blauwe maandag Rembrandtpleintje heette.

Rechts: De stadsplattegrond van Joan Blaeu uit 1649. Let op de nieuwe bebouwing op de Middeldam met het Beurspoortje naar het binnenterrein.

de nieuwe zuidwand van de Dam met o.a. gebouw Industria. We zijn nu in de tijd aangekomen dat Balthasar Florisz van Berckenrode zijn beroemde kaart van de stad uitbracht: 1625. De Middeldam is gereduceerd tot een straatje, het deel van de Middeldam boven de vroegere westsluis, nu duiker, was bij de Dam gevoegd. De nieuwe waag stond glorieus bijna midden op de Dam.

Onder: De toegang van de Dam naar het Rokin was wat je noemt krap! Links is het Commandantshuis, de huizenrij daarachter is de Vijgendam. Tekening: 1874

Het ging niet goed met De Keyzers beursgebouw. In 1656 viel een pilaar van de toren pardoos op straat, 'sonder nochtans iemand te quetsen'. Nader onderzoek bracht aan 't licht dat een deel van de gewelven onder de beurs verzakt was (1659). Probleem was, dat de grote doorvaartboog geen ronde maar een ovale, zogenaamde 'Paander' boog was, die minder sterk bleek (zie afbeelding pagina 24). Tot 1 januari 1660 moesten de beursklanten uitwijken naar de Nieuwe Kerk, daarna ging de beurs weer open. In 1667-'70 vonden al een grootscheepse uitbreiding naar het zuiden plaats. De openbare galerij aan de zuidzijde zou tijdens beurs afgesloten worden en alleen 's avonds als publieke doorgang vrij zijn. Bij deze werken werd de zuidvleugel (Rokinzijde) aangepast voor het nieuwe gebruik, werd de grote asymmetrisch geplaatste toren gesloopt en verscheen een kleine, in het midden geplaatste toren. Het aantal pilaren werd op 46 gebracht. Verder is er tot de laatste dag aan de beurs gesleuteld en verbeterd. Het scheepvaartverkeer onder de beurs door werd in 1675 definitief stilgelegd en in 1768 werd het Rokin onder de beurs – op de grote doorgang, die het water van het Rokin met dat van het Damrak verbond, na – gedempt. In 1781-'82 waren weer ingrijpende herstelwerkzaamheden nodig. Er werden dikke trekstangen aangebracht om de wijking van fundamenteen tegen te gaan. Bij een inspectie in 1803 bleken enkele daarvan gebroken, waarbij de breukvlakken al vier cm uiteen weken. Er was geen houden aan!

In 1836 werd besloten de beurs van De Keyser af te breken en te vervangen door een nieuwe. Die kwam aan de andere kant van het plein, waarvoor de vismarkt afgebroken moest worden en een groot deel van het Damrak gedempt werd. Tot die beurs betrokken kon worden stond op de Dam een hulpbeurs (zie p.37).

Huis onder 't Zeil

In 1599 kwam een nieuwe afsluiting van de vismarkt gereed. De nog staande huizen aan de westzijde van de markt werden gesloopt en vervangen door een groot, lang huis dat opnieuw het zicht op de vismarkt ontnam. De zeven huizen onder één kap werden voor winkelneringen verhuurd, maar ook kwamen er tapperijen. Zitplaatsen buiten het gebouw werden beschermd door een zeil als afdak, waar het gebouw zijn bijnaam dankte. In 1775 was het geheel zo bouwvallig geworden dat reparaties nodig waren. Dat werd na veel delebereren een ingrijpende verbouwing. De nieuwe gevel werd een aantal meters naar voren gezet en er kwam een

extra verdieping op. De zijkanten werden zijvleugels, waardoor een U-vorm ontstond. Het resultaat was een onherkenbaar 'Huis onder 't Zeil'; zelfs de naam sloeg nergens meer op nu het zeil verboden werd, omdat er ruimte genoeg binnen was. De basis van dit huis haalde de twintigste eeuw als 'Commandantshuis'. In de Franse tijd vorderde Lodewijk Napoleon het gebouw voor de stadscommandant, als dienstwoning. Koning Willem I liet die situatie na 1813 nog even bestaan. In 1912 echter werd het tijdens de herinrichting van de Dam afgebroken. Een gapend gat met een schutting erom bedierf nog jaren het aanzien van de Dam.

Grote en Kleine Vispoort

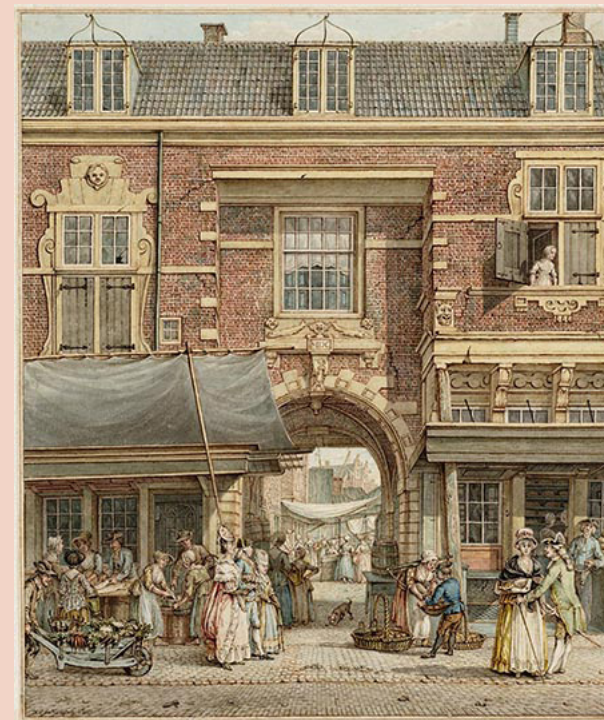
Nadat in 1599 de westzijde van de vismarkt onder handen genomen was ging in 1600 alle bebouwing ten zuiden van de vismarkt plat en werd vervangen door een serie huizen onder een kap, net als om de hoek het Huis onder 't Zeil. Daarin kwamen twee toegangspoorten naar de vismarkt, de Grote en de Kleine Vispoort. Door deze rij in lijn met de noordwand van de Halsteeg te bouwen ontstond op de dam een 'straatje'. De gewonnen ruimte werd aan de vismarkt toegevoegd.

Boven: De vleugel vlak voor de afbraak in 1847.
Onder: Beide vleugels omsluiten de vismarkt.
Links: De grote vispoort
Rechts: De kleine vispoort

Aan de noordzijde van de vismarkt werden in 1624 een aantal 'achterhuizen' afgebroken die aan de oostzijde aan het Damrak stonden. Daarmee kon de vismarkt flink naar het noorden uitgebreid worden; dit deel werd helemaal gereserveerd voor de riviervismarkt (afb. p.19). In 1662 werd ter uitbreiding van die riviervismarkt een steiger gebouwd die bijna tot de Papenbrug zou reiken. De prent van uitgever P. Schenk (zie p.7), gezien van diezelfde Papenbrug, geeft van deze situatie, met de overdekte visbanken, een fraai beeld.

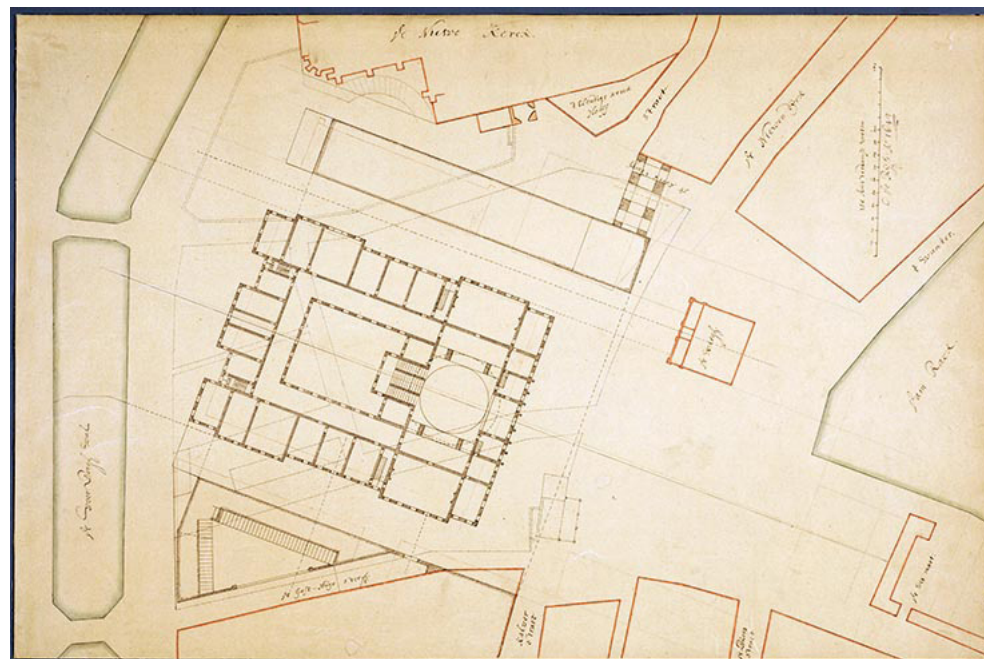
Nieuw stadhuis

Over het 'Achtste Wereldwonder' zijn honderden boeken geschreven. Daar ga ik me niet mee bemoeien! Wel interessant is het misschien te weten dat Pieter Post nog voor Jacob van Campen in 1647 uitgenodigd werd om over de rol van bouwheer van het stadhuis te komen praten. Nog interessanter is het te weten wat er voor het gebouw moest wijken en hoe de omvang tot stand kwam.

Boven: Bouwbegin van het stadhuis, met op de voorgrond het einde van het Damrak en links het Huis onder 't Zeil.

Rechts: Het eerste plan voor een nieuw stadhuis was dieper dan breed. De rooilijnen van de bestaande bebouwing zijn ook getekend.

Toen het heien voor het nieuwe stadhuis begon had de stad het hele blok huizen tussen Nieuwezijds Voorburgwal en de Dam en tussen Gasthuissteeg en Wijde Kerksteeg gekocht of onteigend. In dat blok lagen de Vogelsteeg, de Vogeldwarsstraat, de Appelmannssteeg en enkele gangen. Met de aankoop was de stad al in de zestiende eeuw begonnen: het devies was alles te pakken wat er te koop werd aangeboden in de bewuste rechthoek! In 1639 werd de bouw van een nieuw stadhuis serieus behandeld in de vergaderingen van de vroedschap. Vanaf toen kwam het aankoopbeleid in een stroomversnelling; in korte tijd werden 65 panden aangekocht. Dat dreef de prijzen van de objecten tot grote hoogte op en alleen al die 65 hebben de stad f 640.000,- gekost. De burgemeesters stelden de vroedschap gerust: rond het nieuwe stadhuis zouden de overblijvende grondstukken, door de uitstraling van het fantastische stadhuis, ver-

mogens opbrengen. Alleen..., de plannen voor het nieuwe stadhuis werd steeds omvangrijker! In 1645 besloot men een gebouw van 45 meter breed bij 57 diep neer te zetten en het werden er uiteindelijk 80 bij 67 meter. Door al deze uitbreidingen van de plannen bleef er geen millimeter meer over om te verkopen.

De aangekochte huizen bleven zo lang mogelijk staan en werden in de tussentijd verhuurd. De eerste afbraak begon rond 1645 om te kunnen heien en het laatste huis sneuvelde rond 1654. Daar kwam de stadhuisbrand van 1652 nog tussen; een groot deel van het overheidspersoneel verdween tijdelijk naar de Prinsenhof aan de Oudezijds Voorburgwal en een deel trok in de slooppanden, voor zover en zolang ze nog stonden. Wat ook moest wijken was de stadspaar-

Boven: Nog eens het stadhuis, nu gezien vanaf de Vijgendam in 1775.

Rechts: De Nieuwezijds Voorburgwal in 1759, met de achterkant van het stadhuis.

denstal, die in 1612 voor de beurs van De Keyser had moeten wijken en nu opnieuw verdrongen werd naar de overkant van de burgwal. Beide kerkhoven van de Nieuwe Kerk moesten verdwijnen, het grote tegen de Nieuwezijds Voorburgwal en het kleine 'Ellendigenkerkhof' aan de huidige Eggertstraat.

20 Januari 1648 begon men met heien van 13659 heipalen, zonder dat duidelijk was hoe groot het gebouw nu precies zou gaan worden. Op 28 oktober werd de eerste steen voor het fundament gelegd, maar dat werd tijdens de bouw nog aangepast, bijvoorbeeld door een met tien meter toegenomen diepte. Dat kwam door de euforie na de Vrede van Münster in 1648; de bomen groeiden opeens tot in de hemel. Tijdens de bouw brak de Eerste Engelse Oorlog uit (van 29 mei 1652 tot 8 mei 1654) die weer een domper op de vreugde zette. De voorgenomen tweede verdieping werd voor een groot deel

wegbezuinigd, tot ontsteltenis van bouwmeester Van Campen die verder voor de eer bedankte. Die beslissing werd snel herroepen, zoals we nog steeds kunnen waarnemen, maar een deel van het bouw materiaal was intussen verkwanseld aan de Regulierswaag.

(zie voor details: <https://www.theobakker.net/pdf/reguliersplein.pdf>)

Zodra er op een deel van de nieuwbouw een dak geplaatst werd (1655) trokken de burgemeesters met hun staf in het nieuwe gebouw, dat nog niet voor de helft klaar was. Dat nam, inclusief alle kunstwerken en decoraties, nog tien jaar in beslag.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Paleis_op_de_Dam

<https://rijksmonumenten.nl/monument/5941/paleis-op-de-dam/amsterdam/>

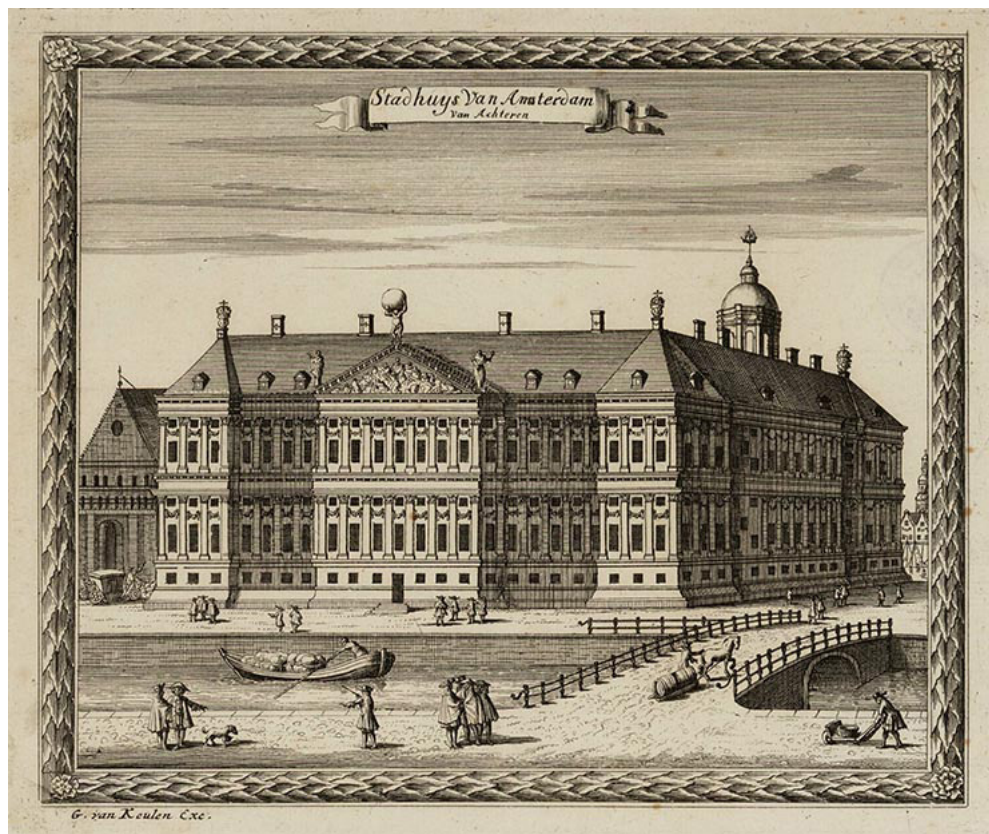

De straten naast het stadhuis werden breder dan de stegen voordien. Bij het maken van de plannen schommelde de breedte van de straten net zo hevig als de omvang van het stadhuis. De Gasthuissteeg hield zijn naam en met net 20 voet aan de Dam minimaal breder dan voorheen. Aan de Nieuwezijds Voorburgwal werd hij wel flink breder, omdat het stadhuis niet meer de richting van de Gasthuissteeg volgde. Na een verbreding door de wijziging van de rooilijn

Boven: Vergeten we bijna het afbranden van het oude stadhuis in 1652, tijdens de beginfase van de bouw van het nieuwe stadhuis. Dit is de ravage vlak daarna vastgelegd door J.A. Beerstraaten / Rijksmuseum

Links: Ook het nieuwe stadhuis bleef niet gespaard voor brand. In 1762 sloegen de vlammen uit de zijvleugel aan de Gasthuissteeg.

bij de Kalverstraat (bouw Groote Club) werd de steeg in 1875 Paleisstraat. Aan de noordkant werd de Wijde Kerksteeg tot Mozes en Aäronstraat, eerst nog met bescheiden breedte maar door de sloop in 1908 van de muurhuizen tegen de Nieuwe Kerk kon de straat zijn huidige breedte krijgen. Naar verluidt staat Mozes voor de wereldlijke macht en Aäron voor de kerkelijke, wat de symboliek van het wereldse stadhuis naast de grootse kerk onderstreepte. Maar Aäron moest vooral zijn plaats weten; God had hem immers als helper en

Boven: Zicht over de Nieuwezijds Voorburgwal via de Gasthuissteeg.

Rechts: Zicht over de Nieuwezijds Voorburgwal via de Mozes en Aäronstraat.

woordvoerder van zijn jongere broer Mozes aangesteld?!

Nu brak een lange tijd van betrekkelijke rust aan. De Dam had zijn vorm gevonden. In 1669 werden nog een aantal markten van het plein verdreven naar het Reguliersplein. Verder was het consolideren en genieten van het aanzien dat het nieuwe stadhuis internationaal genoot.

Eén ‘cultuurschok’ moet nog gemeld worden. In 1720 was de stedelijke schatkist zo leeg dat het bestuur het nodig vond gebouwen en landerijen te gelden te maken. Daartoe behoorde alles dat zich buiten de stad in de stadsvrijheid bevond en dat heeft men duur moeten bekopen. Toen in de negentiende eeuw stadsuitbreiding nodig werd moest men de grond weer terugkopen voor een veelvoud van wat

**Herrie
op de Dam!**

*Met de klok mee: Hoekse en Kabeljauwse Twisten
1444, Wederdopersoproer 1535, Pachtersoproer
1777, Aansprekersoproer 1696, Geuzen proberen de
stad te veroveren 1577.*

EXECUTIE VOOREN WAAG TE AMSTERDAM, vrijdag den 28 Junij A^o 1748.

het opgebracht had. Maar dat terzijde; ook op de Dam werden een aantal panden, die altijd verhuurd waren geweest, verkocht. Ze gingen voor een krats over in handen van bestuurders en hoge ambtenaren, die ze later voor hoge bedragen weer terug verkochten toen de stad zijn vergissing inzag en weer zeggenschap over de Dam wilde terugwinnen.

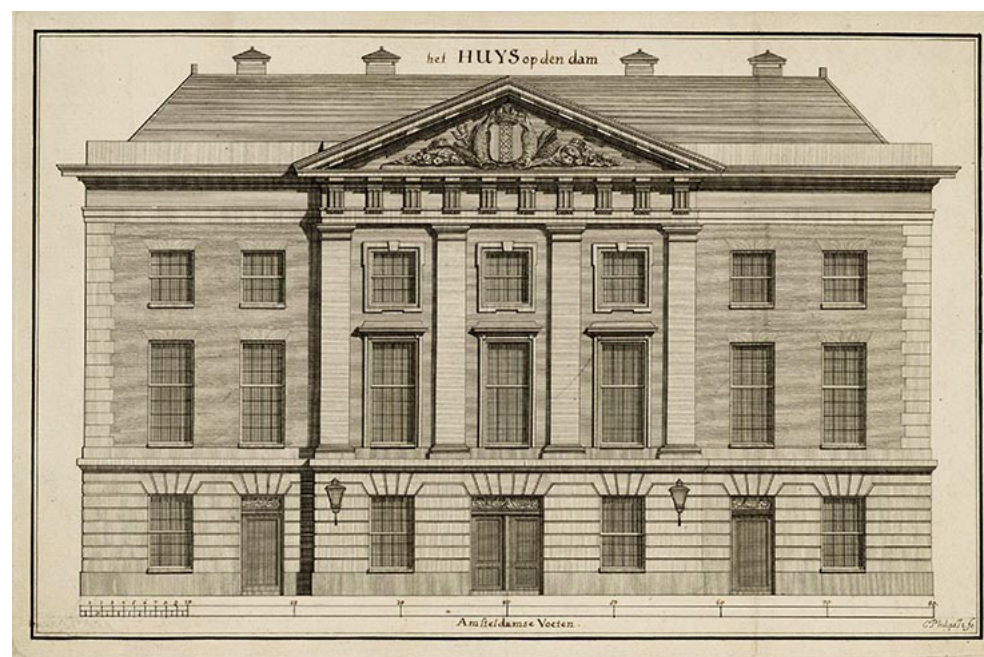
Het consolideren ging niet zonder slag of stoot! In 1773 werd de technische staat van het Huis onder 't Zeil onhoudbaar. De gevels

Boven: Huis onder 't Zeil in 1769, vlak voor de verbouwing.

Rechts: Het resultaat. In 1807 werd dit het Commandantshuis.

van het pand dat in 1599 gebouwd was waren bouwvallig. Toen het werk in 1775 klaar was stond er een bijna nieuw en veel groter gebouw voor in de plaats. De bestemming bleef voorlopig wel gelijk; er waren nog steeds enkele tapperijen aanwezig maar het 'terras' buiten verdween. In de Franse tijd betrok de stadscommandant het gebouw, die er ook onder koning Willem I tot 1869 bleef huizen. Maar nu lopen we te hard van stapel...

In datzelfde jaar 1775 bleken aan de waag ingrijpende reparaties nodig. Het werd nog rigoureuzer aangepakt; er werd een totaal nieuwe opgang gemaakt, het dak ging er af en een veel lager kwam ervoor terug. Ook hier leek het weer of er een totaal nieuw gebouw stond, maar anders dan bij het Huis onder 't Zeil was de vernieuwde waag een teleurstelling. Het stadsbestuur had er nog voor gezorgd dat een aantal fraaie fragmenten van het oude gebouw bewaard werden,

zoals de fraaie windwijzers, maar niemand heeft ze ooit aan een ander gebouw teruggezien. Alle uitgaven aan de waag bleken in het water gegooid; toen Nederland in 1806 een koninkrijk onder Lodewijk Napoleon werd betrof de koning het Amsterdamse stadhuis en zorgde ervoor dat de waag uit zijn blikveld verdween. Hij wilde eigenlijk ook het Huis onder 't Zeil gesloopt zien, tot men hem aan zijn verstand bracht dat dan de vismarkt en de miserabele achterkanten van de huizen in de Warmoesstraat in zicht kwamen. Aan een verhuizing van de vismarkt kon de koning maar beter niet denken! Voor het gemis van de waag en de verplaatsing van de activiteiten naar de vleeshal op de Westermarkt kreeg de stad een vergoeding van f 17.000,- en de sloopmaterialen brachten nog eens f 3600,- op. Een belangrijke wijziging aan het stadhuis zelf was het aanbrengen van een balkon boven de hoofdingang. Kon de bevolking zijn koning toejuichen...

Sinterklaas

Amsterdam en Sinterklaas horen al een tijdje bij elkaar. De heilig verklaarde bisschop Nicolaas van Myra is de schutpatroon van zeevarenden, kooplieden, jonge meisjes en kinderen, van Rusland,

In 1795 werd Oranje verdreven en werd de Bataafse Republiek gesticht. Een naamsverandering van Dam in Revolutieplein strandde maar er kwam een 'vrijheidsboom' op het plein: midden voor het stadhuis. Die heeft er zeven jaar gestaan; toen had de bevolking zijn buik vol van de Franse Revolutie en waren zowel de mast van de vrijheidsboom als de idealen volkomen verrot. De mast verdween in 1803, de Fransen bleven nog tien jaar. Een naamsverandering voor de Dam kwam er toch nog in 1811: Place Napoleon. Die naam waren we zelfs nog sneller kwijt dan de vrijheidsboom.

Bari en... Amsterdam.

De eerste houten kapel in Amsterdam was gewijd aan Sint Nicolaas en de eerste stenen parochiekerk (Oude Kerk) eveneens. De 'nieuwe zijde' aan de overkant van de Amstel wilde niet onderdoen en had zijn Sint-Nicolaasstraat met op de naamdag van de heilige een openlucht-mis op de hoek van de straat en de Nieuwendijk. Op de Plaetse was sinds begin vijftiende eeuw elk jaar een druk bezochte Sinterklaasmarkt die het hele plein in beslag nam. Op de hoek van Dam en Damrak was sinds begin zeventiende eeuw een tapperij/schenkerij met een uithangbord 'Sinterclaes' dat al snel de naam

Boven: De vrijheidsboom op de Dam in 1795, toen de bevolking nog verheugd was over de 'bevrijding' en de eigen revolutie.

Boven: De pas gerestaureerde gevelsteen.
Rechts: Café De Bisschop in 1604 (zie ook afbeelding op p.15) met
een link naar de Nicolaastoren aan de Gelderse kade.

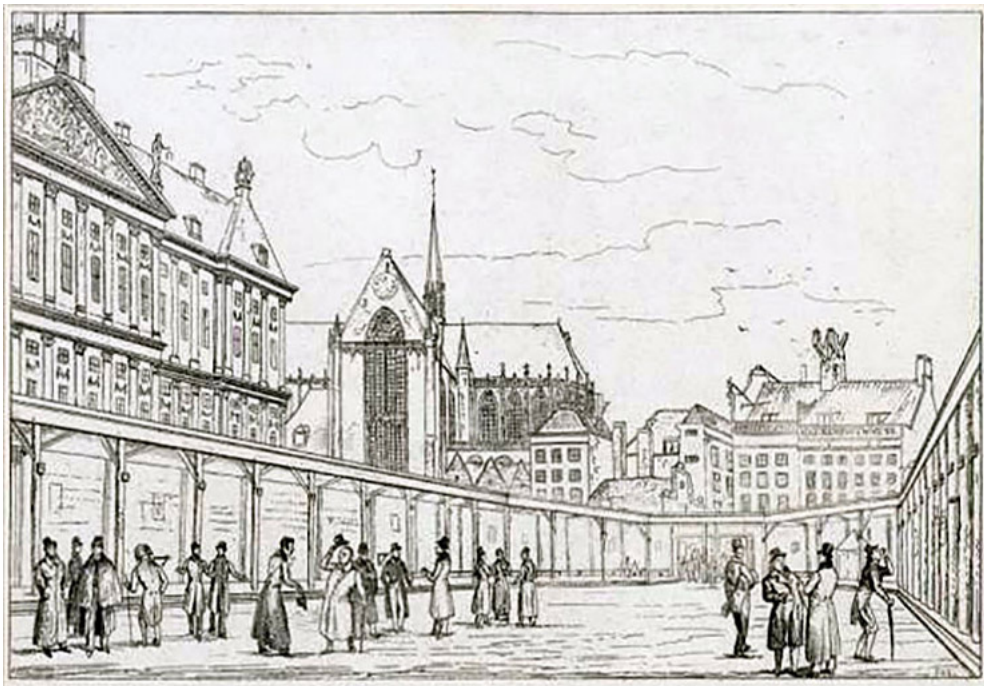
Linksboven:
Café De Bisschop in 1875

Rechtsboven:
Café De Bisschop in 1888

Links:
*Nieuwbouw Café De Bisschop
in 1899-1901 (de Vulkachel)*

Rechts:
*De fundering blijkt ver onder
de maat voor dit zwaardere ge-
bouw; twee stadia ná 1921 van
het verval, voorafgaand aan de
afbraak in 1933*

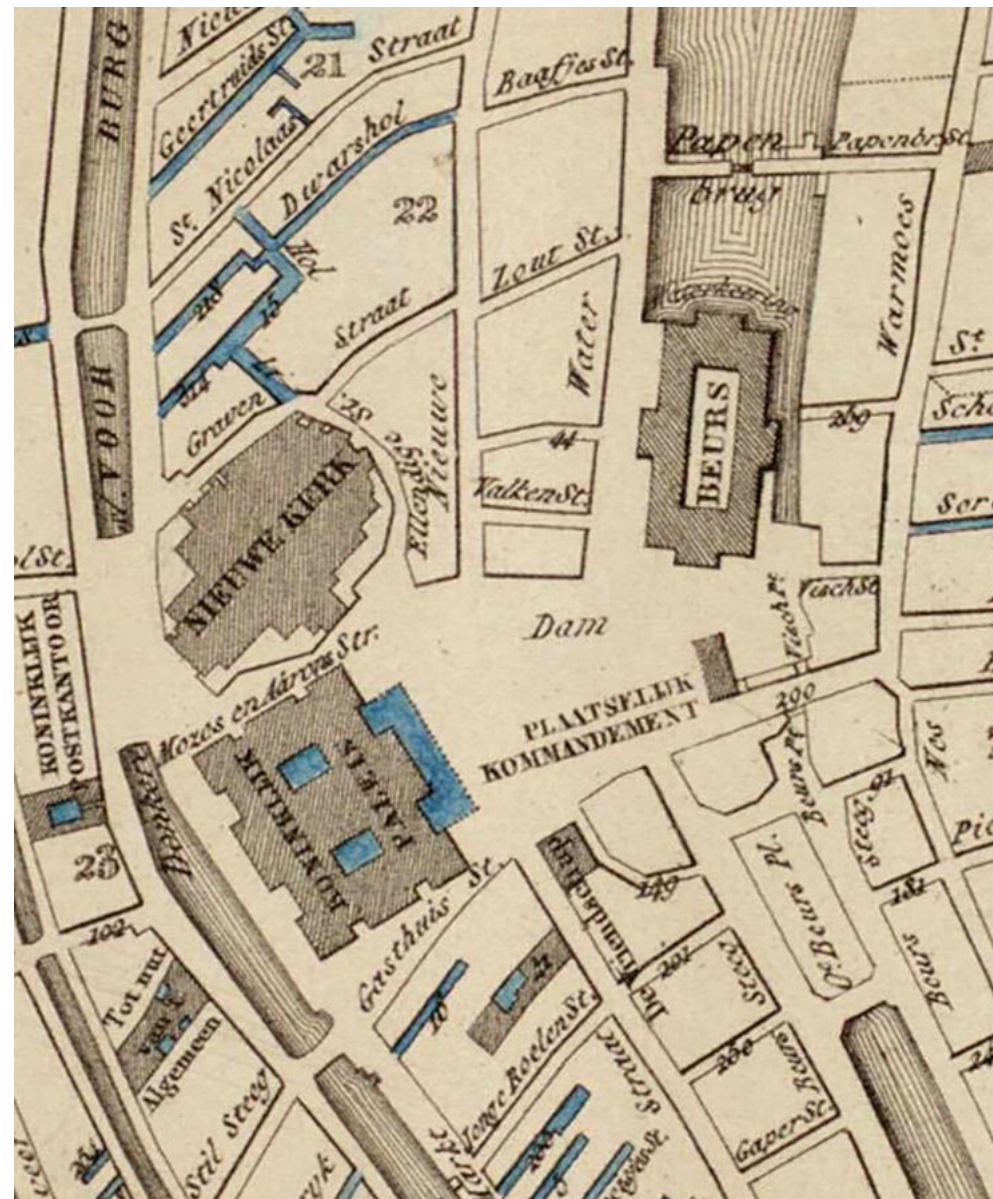

kreeg van ‘de Bisschop’. Het uithangbord werd vervangen door een chique gevelsteen die op menige tekening, foto of schilderij te herkennen is. Het pand op de hoek is enkele keren vernieuwd en verbouwd, maar de gevelsteen werd er elke keer, op ‘lichte’ aandrang van het publiek, opnieuw weer aangebracht. Na de Alteratie heeft het nieuwe protestantse stadsbestuur, onder invloed van de eveneens ‘lichte’ aandrang van de Calvinisten, er alles aan gedaan de Sinterklaasmarkt als ‘paaps bijgeloof’ te verbieden. Het verkopen en zelfs bij zich dragen van typische lekkernijen als *sinterklaas-koek*, *taaitaai-mannen*, *massepijn*, *amandelbroot* en *honinctaart* was bij ‘willekeur’ verboden. Alleen..., de overheid had geen enkel belang bij het handhaven en de Sinterklaasmarkt vond tot 1836 plaats op de Dam. Met een enkele onderbreking, dat wel. Bij pest-

Links: De hulpbeurs op de Dam, die er van 1836 tot 1845 stond.

Onder: Detail van een stadplattegrond met de situatie van 1847.

Beurs van Zocher

De onmogelijke fundering van de beurs van De Keyser was er de oorzaak van dat de nieuwe beurs niet op dezelfde plek kon komen. Toen de raad een prijsvraag uitschreef voor het ontwerp van een nieuwe beurs stond de plaats nog niet vast. Die prijsvraag werd gewonnen door Isaïc Warnsinck, die een rond gebouw midden op de Dam had bedacht. Dat stuitte op veel verzet en toen bovendien bleek dat het ontwerp wel heel veel gelijkenis vertoonde met het Colosseum in het Londense Regent Park waren zowel ontwerp als locatie naar de prullenmand verwezen. Als een duvel uit 'n doosje kwam Jan David Zocher opeens met een complete maquette van een beursgebouw aanzetten, die hij zogenaamd spontaan maar in werkelijkheid als geheime opdracht gemaakt had. Het gebouw moest op de plaats van de vismarkt komen, waarvoor het Damrak tot acht meter vanaf de Papenbrug gedempt zou moeten worden. Tamelijk soepel stemde de raad binnen een paar weken (1840) in met het ontwerp en in 1841 startte de bouw, zij het niet onder de leiding van Zocher maar van PW-commissaris Klijn. Op 10 september 1845 werd de beurs plechtig ingewijd door koning Willem II, maar de raad was helemaal niet in feeststemming; De bouwsom was 1½ maal zo hoog uitgevallen als gepland en er zou nog wat bijkomen! Men had niets geleerd van de funderingsproblemen met de vorige beurs; ook de nieuwe stond op slappe bodem en

begon tijdens de bouw al te verzakken en te scheuren. De vele fouten bij de bouw kostte commissaris Klijn zijn baan bij Publieke Werken. Het neo-classicistische gebouw leek aan de buitenkant in niets op de schepping van De Keyser maar de opzet met een open court was precies hetzelfde (zie afbeelding). Op dit punt van het Damrak pakte dat echter heel anders uit dan in de beschutting van de huizen aan de Vijgendam en het Rokin; weer en wind hadden vrij spel en het tochtte

vreselijk, zodat in 1843 al, op dringend verzoek van de Kamer van Koophandel, de court overdekt werd, wat de bouwsom nog eens flink verhoogde.

Al met al kregen de tegenstanders van het beursontwerp gelijk en de voorstanders waren teleurgesteld. Zochers creatie heeft op geen enkel vlak ooit genade kunnen vinden in de ogen van bestuurders en bevolking. Het duurste gebouw tot dan toe, dit 'mausoleum aan de Dam', stond na 25 jaar al op de nominatie weer te verdwijnen

en in 1870 stroomden de eerste inzendingen voor een nieuwe beursprijsvraag binnen. Door het geharrewar bij de keuze van de winnaar werd een creatie van juryvoorzitter Berlage uitgevoerd welke bouw tot 1903 in beslag nam. Toen kon Zochers beurs eindelijk afgebroken worden en kreeg het Damrak als verkeersader eindelijk wat lucht. Ook de volgende beurs werd weer op een gedempt stuk van de Amstel gebouwd en ook die verzakte en scheurde weer. De rivier heeft elke keer opnieuw vernietigend wraak genomen...

en later cholera-epidemieën viel de markt uit om de verbreiding van de ziekte zoveel mogelijk tegen te gaan. Waarom precies tot 1836? Toen werd de beurs van Hendrik de Keyser afgebroken en op de Dam een enorme hulpbeurs neergezet, zolang de nieuwe beurs van Zocher nog niet gereed was. Dat werd 1845 en zeer tegen de zin van de bevolking was een groot deel van het plein al die tijd ontoegankelijk. Daarna is de Sinterklaasmarkt niet meer op gang gekomen. Café De Bisschop had niet het eeuwige leven; het huis van het schilderij van 1604 werd in later eeuwen vervangen door nieuwbouw, die tot 1899 bleef staan en werd vervangen door 'de Vulkachel' zoals het gebouw spottend genoemd werd, naar de rode verlichting achter alle ramen op de verdiepingen. Al die tijd bleef Café de Bis-

schop hier gevestigd. Door slechte bouw was die 'Vulkachel' geen lang leven beschoren; in 1921 stond het al gestut en in 1927 werd het tot het onderstuk gesloopt en bleef lange tijd achter een schutting verborgen. In 1929 was Heinekens Bierbrouwerij eigenaar geworden van het voormalig café, die het grondstuk, samen met de twee aangrenzende huizen op het Damrak (nrs.99 en 100) ruilde voor het gedeelte Van Campenstraat tussen de Ferdinand Bolstraat en de

Boven: Het nieuwe gebouw van Sociëteit 'De Vriendschap' aan de Dam. Vergelijk deze met de afbeelding links en let op de bredere toegang tot de Kalverstraat. In 1864 werd dit sociëteit 'Zeemanshoop'.

Links: De Gouden Leeuw, de Engelse Dog en de Rode Leeuw aan de zuidwand van de Dam. Deze drie huizen werden in 1837 gesloopt om de bouw van sociëteit 'De Vriendschap' mogelijk te maken.

Eerste van der Helststraat. Daarmee kon de brouwerij aan de Stadhouderskade de twee helften van de fabriek aan weerszijden van die Van Campenstraat bij elkaar voegen. We hebben dit, na vertrek van de brouwerij, weer 'teruggekregen' in de vorm van het Maria Heinekenplein.

Al die tijd was de gevelsteen 'Sinterclaes' opgeslagen bij het KOG. Op het plaats van de Bisschop werd in 1933-'34 een gigantisch hoog pand neergezet, waarvan het onderstuk in gebruik kwam bij de In-

Boven: De noordzijde van de Halsteeg werd in 1868 afgebroken om deze te verbreden. Dat werd de Damstraat. Op dezelfde manier werd de Oude Hoogstraat aangepakt, maar die behield zijn naam.

Rechts: De zuidzijde van de Dam werd in meerdere fasen naar achter geplaatst om de Gasthuissteeg te kunnen verbreden. Datzelfde gebeurde in 1875 met de Stilsteeg aan de overkant van de Nieuwezijds Voorburgwal. Samen werden ze tot Paleisstraat. De foto is uit 1867.

casso-Bank en de rest als kantoren. In de 1980er jaren was de Bisschop en de gebouwen tot de Nieuwendijk in gebruik als districts-kantoor van de AMRO-bank. Gelukkig werd de gevelsteen weer ingemetseld en is onlangs zelfs geheel gerestaureerd.

Het werd 1813, de Fransen verdwenen en Oranje kwam terug. Het land lag op apegapen en Amsterdam was leeggebloed. De eerste jaren van het koninkrijk onder Oranjevorst Willem I gebeurde er in de stad minder dan het nodige, er was geen geld. Het nieuwe koninkrijk was een wankel constructie en hield dan ook niet stand. Na een hachelijk en kostbaar militair avontuur in het zuiden en een tik op de vingers vanuit Londen werd het koninkrijk gesplitst. Voor de Dam kreeg dit gebeuren nog een staartje en bij nader inzien vond iedereen dat naatje (zie kader p.41).

De beurs van De Keyser verkeerde in zorgelijke staat en vroeg per-

Onder: Het monument ter nagedachtenis van de Volksgeest van 1830-'31. Bovenop prijkte het beeld dat 'de Eendracht' symboliseerde maar in de volksmond Naatje werd. In 1907 viel haar arm er af.

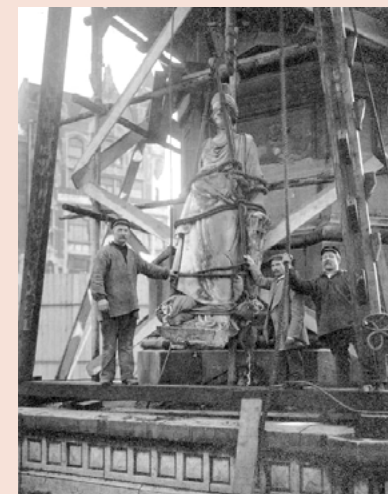
Rechts: De verwijdering van het beeld en even later het hele monument in 1914

Naatje op de Dam of 'de Eendracht'

Op initiatief van de oud-strijdersvereniging 'het Metalen Kruis' werd op de Dam een gedenkteken opgericht ter nagedachtenis aan de strijd tegen de Belgen, of wat ze noemden ter ere van de 'Volksgeest van 1830 en 1831'. Het ontwerp van de voet was van M.H.Tetar van Elven.

Onder moest een fontein met bassin komen en bovenop zou een metalen kruis moeten komen, gemaakt van op de Belgen buitgemaakte kanonnen. Maar dat ging een door de gemeenteraad ingestelde commissie toch wat te ver. In plaats daarvan kwam er een beeld van de hand van Louis Royer (Vlaming van geboorte!) en gemaakt van (Belgisch) zandsteen. Voor de bouw van het monument moest de fundering van de in 1808 gesloopte waag verwijderd worden, die nog steeds onder het plaveisel

schuil ging. Op 27 augustus 1856 werd het monument in bijzijn van koning Willem III en Prins Hendrik onthuld. Water werd er nooit aangesloten, het bassin bleef leeg en was weldra veranderd in een vuilnisbak en zitplaats voor baliekluivers. Het zandsteen was zo poreus dat al snel de neus afbrak en gerepareerd moest worden. In 1907 viel een hele arm naar beneden, die niet meer gerepareerd werd. In 1913 werd besloten dat het monument gesloopt moest worden om plaats te maken voor de elektrische tram, die hier zijn eindhalte kreeg. In 1914 was Naatje verwijderd en naar het Stedelijk Museum overgebracht. Daar weet niemand meer wat er mee gebeurd is; het verhaal gaat dat het in stukken in de tuin begraven ligt.

manent onderhoud. De gemeenteraad besloot in 1833 de beurs af te breken en te vervangen door een nieuwe. Plannen om die mid-den op de Dam neer te zetten haalden het gelukkig niet, maar de gekozen plaats boven het Damrak was minstens zo ingrijpend. De vismarkt moest dan verdwijnen en met een schuin oog keek men ook nu weer naar het Commandantshuis. Het Commandantshuis mocht echter ook nu weer blijven staan. Het grote slopen begon in 1836 met de beurs; de vismarkt werd in 1840 verplaatst naar de Geldersekade bij de Nieuwmarkt en er werd een flink stuk van het

Boven: De gevelrij aan de zuidzijde van de Dam is in 1868 nog bijna compleet. Alleen de sociëteit Zeemanshoop is verzezen. Het Beursstraatje is voor het verkeer de enige toegang tot het Rokin.

Rechts: Dezelfde situatie iets na 1900 (elektrische trams met beugel). Het fraaie dub-belpand van De Keyser is vervangen door het pand van Hajenius en Vijgen-dam 2 en 4 zijn afgebroken.

Damrak gedempt voor de nieuwe beurs, die naar een ontwerp van Zocher gebouwd zou worden. Door de ontruiming van de vismarkt kwamen de verwaarloosde achtergevels van de Warmoesstraat en Vijgendam (vispoorten) in het zicht en ook de achterkant van het Commandantshuis verdiende geen schoonheidsprijs. Als het plein er enigszins representatief uit moest zien diende dit alles aangepakt te worden. Aankoop door de stad en slopen was het enige alterna-tief. Bij alle plannen voor herinrichting van de Dam en Vijgendam wilden particulieren meespelen. B&W waren in principe niet afke-rig van dit soort initiatieven maar de gemeenteraad blokkeerde keer op keer plannen om delen van de openbare ruimte te verkopen aan particulieren. In 1847 werd de vleugel met de vispoorten gekocht en nog datzelfde jaar afgebroken (zie afbeelding p.23).

In 1837 reeds waren een drietal panden aan de Dam, tussen Kalverstraat en Kromelleboogsteeg door sociëteit 'De Vriendschap' gekocht om er hun nieuwe sociëteitsgebouw voor in de plaats te zetten (zie afbeeldingen p.39)

Het waren sterke krachten die de beurs uiterekend op die plaats wilden. Andere circuits in het stadhuis waren bezig met de aanpassing van de binnenstad aan de nieuwe eisen van het verkeer. Voor het verbreden en stroomlijnen van hoofdverkeersaders moesten ondermeer de Halsteeg en de Gasthuissteeg aangepakt worden. Daarnaast stond de verbinding Rokin-Damrak op het verlanglijstje. Dwars door deze tendens werd door de beurs van Zocher de zoveelste toegangsstraat tot de Dam voor een belangrijk deel afgesloten, waardoor een verbetering van de noord-zuidverbinding onmogelijk werd.

Na het afbreken van de oude beurs was (door het intact laten van de overkluizing) een plein ontstaan: het Beurspleintje. Plannen voor dit plein waren er genoeg, maar uitgevoerd werd er geen enkele. Het idee om hier een gedenkteken voor Rembrandt neer te zetten en de naam te wijzigen in Rembrandtplein haalde het niet. De hulpbeurs die hier zou komen kwam er niet en stond tien jaar midden op de Dam hopeloos in de weg. Het grappige is dat er vandaag eigenlijk nog steeds niets mee gedaan is, ook al heeft gebouw Industria er een portie van in beslag genomen (zie ook afbeelding pagina <?>). Voor de verbreding van de Halsteeg had sigarenmaker Hajenius zijn huis op de hoek met de Vijgendam moeten verlaten. Hij verhuisde

Boven: Toen het verkeer toenam bleek de beurs van Zocher hopeloos in de weg te staan. In de achtergrond het Centraal Station.

Links: Het Beurspleintje dat overbleef na sloop van de beurs van De Keyser. Onder het pleintje loopt nog steeds het water van het Rokin.

naar de Dam, waar een dubbel woonhuis van Hendrick de Keyser rond 1869 werd vervangen door gebouw 'Rijnstroom' (zie afbeelding p.42).

In 1870 werd Paleisstraat 1, een woon/winkelhuis uit 1594, gesloopt en vervangen door de sociëteit van het elitaire gezelschap van handelslieden 'de Groote Club'. In 1872 werd de sociëteit officieel opgericht met het doel *'in goed ingerigte lokalen het gezellig verkeer te bevorderen tussen haar leden'*. Het lidmaatschap werd voor katholieken, joden en 'nouveau riche' geblokkeerd door een strenge

Boven: Op de hoek van de Dam met de Kalverstraat verrees de sociëteit 'De Groote Club'.

Rechts: De Groote Club werd al snel te klein en vervangen door een groter gebouw dat er vandaag nog steeds staat.

Pag.45: De Dam met paardentrams door George Breitner / Amsterdam Museum

ballotagecommissie. Het gebouw werd in 1912-'13 alweer vervangen door het gebouw dat we nu kennen. In 1922 fuseerde de Groote Club met sociëteit Doctrina et Amicitia, waarover later meer. De nieuwbouw volgde een andere rooilijn, waardoor de toegang tot de Gasthuissteeg wat ruimer werd en daarna onofficieel wel Gasthuisstraat werd genoemd.

In 1875 werden de huizen Vijgendam 2 en 4 voor sloop aangekocht. Nummer 4 was van drukkerij Blikman & Sartorius, die zich met de uitkoop som een groot pand aan het Rokin, op de hoek van de Nadorststeeg kon veroorloven. In 1876 waren de huizen gesloopt en was de Beurssteeg een stuk breder geworden.

EEN WANDELING OVER DE DAM EIND NEGENTIENDE EEUW

Wij komen de Kalverstraat uit en gaan rechtsaf de Dam op. Op de hoek van de Dam en Kalverstraat, nr.10, zien wij het gebouw van het 'Collegie Zeemanshoop', gebouwd in 1842 voor de Sociëteit 'de Vriendschap', waarvoor drie huizen waren afgebroken. Op het platte dak staat het model van een zeilscheepje. In 1870 werd in het gebouw het Collegie Zeemanshoop gevestigd. Wij gaan voorbij de Kromelleboogsteeg, die op het Rokin uitkomt en waarin nog woningen zijn - o.a. een kruierij, een melkboer en een bierhuis - en komen aan het mooie, ongeveer 8 meter vooruitspringende huis nr.12, waarin sedert vele jaren het kantoor van de collecteurs der Staatsloterij Crétier en Kramp gevestigd is. Boven dit kantoor is gevestigd de Sociëteit 'Sans Souci'. Dan volgt het bekende kleine café op nr.14, genaamd 'The Horseshoe', dat druk bezocht wordt door stalhouders en paardenkooplui. Daarnaast, op nr.16, is het grote

sigarenmagazijn van P. G. C. Hajenius, genaamd 'de Rijnstroom' met boven in de gevel de beeltenis van Jean Nicot. Hajenius werd in 1868 uit de Warmoesstraat J76 (oude nummering) verdreven, daar zijn perceel afgebroken moest worden voor de verbreding van de Halsteeg, thans Damstraat. Wij steken de Beursstraat, vóór 1873 Beurssteeg genaamd, over naar de Vijgendam. In het huis Vijgendam nr.6, hoek Beursstraat, waarvan de zijmuur (Beursstraat) voor reclamedoeleinden gebruikt wordt, is gevestigd de sigarenwinkel van Bessem & Hoogenkamp, daarnaast op nr.8 de sigarenwinkel van W. G. Boele Sr., op nr.10 het bestelkantoor van de Holland-

Boven: Vijgendam 8-16 met het beurspoortje in 1898.

Links: Dam 10-16 met rechts Zeemanshoop en links Rijnstroom (Hajenius).

sche IJzeren Spoorweg Maatschappij, op nr.12 het bijkantoor der fa. Wed. P. van Eyk & Zonen, Geldwisselaars en Commissionairs in Effecten. In perceel nr.14 is gevestigd de kapperszaak van J. Ackema en op nr.16 de Bodega Société Anonyme aux Caves de la Charente. Thans komen wij aan het fraaie oude Beurspoortje, de doorgang van de Vijgendam naar de stille zijde van het Rokin. In het huis op de hoek van het poortje, op nr.18, is de ouderwetse herenhoedenwinkel van I. J. Froger & Zoon, opgericht in 1802. Op nr.20 The Continental Bodega-Company, waar menig glaasje wijn gedronken wordt. In het volgende perceel, nr.22, is het welbekende koffiehuis 'de Roode Leeuw'. Hier zijn gehuisvest de Makelaars-

Boven: Vijgendam nr.20 (deels) tot 10; tussen 16 en 18 het beurspoortje.

Rechts: De Vijgendam naar het oosten gezien, het Commandantsthus in de voorgrond

Sociëteit, het Amsterdamsch Schaakgenootschap, enz. Op nr.24 treft men de overbekende tabakszaak van Lub aan, genaamd 'de Tabakshandel', waar men voor twaalf cent een ons heerlijke fijne of grove krul kan kopen, met naar verkiezing een pijp of een sigaar cadeau. De gerenommeerde banketbakkerij van de fa. R. J. de Jong is gevestigd in het volgende huis nr.26.

Thans komen wij aan perceel nr.28, de zaak in kantoor- en tekenbehoefden van A. W. Nietvelt. In dit huis, genaamd 'de Kopere Berg', woonde de befaamde voorstander van de Stadhouder Prins Willem IV, Daniël Raap. De goede man had beter gedaan zich te houden bij zijn winkel in porselein en aardewerk, die hij in bovengenoemd huis dreef; hij stierf 10 januari 1754 in dit pand. Op nr.30, het hoekhuis Vijgendam en Nes, is het sigarenmagazijn van J. W. Hulscher. Nu even de Vijgendam bij de Nes overgestoken naar de overzijde. Aan deze zijde van de Vijgendam zijn de herenhoedenwinkels van J. S. Meuwsen en Barnstijn & Zonen. Hier slaan wij rechtsaf en komen weer op de Dam. Op nrs.15 en 17 (hoek Vijgendam) is het Wisselkantoor van de fa. Wed. P. van Eijk & Zonen, daarnaast, op nr.13, het drukbezochte chocoladehuis van de Wed. J. H. Sandhövel. Vooral dinsdagsavond, wanneer de dienstmeisjes hun 'avondje' hebben, komen deze daar met haar galanten een kop heerlijke cho-

colade met een gebakje gebruiken. Op nr.9 is het café van H. Mustert.; op nr.7 het café van C. Fuchs; op de hoek van de Vischsteeg de verband- en instrumentenwinkel van Julius Adler. De bekende sigarenwinkel van Stael is gevestigd in de Vischsteeg, tegenover het vanouds bekende mosselenhuis. Hier kochten zelfs de heren van het Hof, als de Koningin in de stad was. Vóór deze huizenrij staat op de Dam het Commandantshuis, dat in 1775 werd gebouwd voor de Stadscommandant. Vóór 1775 stond - gelijk bekend is - op deze plek een herberg, gebouwd door Hendrick de Keyser en genaamd 't Huys onder 't Zeil'. Achter dit gebouw staat natuurlijk de nooit ontbrekende poppenkast, met een dankbaar publiek, dat in hoofdzaak bestaat uit kinderen, kruideniers- en slagersjongens. Even verder bij het Damrak rijst de grote Koopmansbeurs, die in

Boven: De achterkant van het Commandantshuis rond 1900.

Links: Nog eens de oostzijde van de Dam, tussen Vischsteeg en Damstraat.

1845 werd gebouwd volgens het ontwerp van A. Zocher, met daarvoor een rij gestationeerde rijtuigen, de 'Aapjes', die ook vóór en achter het koninklijk paleis staan. Wij zullen even de beurs binnengaan, want het is juist 'trommelen'. In een grote stofwolk gehuld, zien wij hier honderden jongens met trommels en trompetten (sommigen hebben complete soldatenpakjes aan), soms hele groepen met vlaggen en vaandels, onder leiding van een commandant, aan het soldaatje spelen. Wij zullen ons hier echter niet lang ophouden want het oorverdovend lawaai is haast niet uit te houden en bovendien snakken wij weer naar de frisse buitenlucht. Na ons een weg gebaad te hebben tussen tal van karren door met appels, peren,

Boven: Westwaarts langs de beurs van Zocher naar de Nieuwe Kerk -1890.

Rechts: De noordwand van de Dam met de ingang van de Nieuwendijk en de vestiging van Van Gend & Loos in 1877.

pruimen en andere lekkernijen, haring- en zuurwagens en kooplieden met vlaggetjes, molentjes, luchtballonnetjes enz. steken wij het Damrak over en zien op de hoek het aloude café 'de Bisschop' van H. P. de Goeyen, daarnaast op nr.2 het expeditiekantoor van Van Gend & Loos en op de hoek van de Nieuwendijk, nr.1, het herenkledingmagazijn van de fa. Kattenburg & Co. Op de anderen hoek van de Nieuwendijk, nr.6, is de herenmodewinkel van R. Hofhuis en op nr.3 de Expeditie- & Transportonderneming Messageries Internationales van Uitterdijk & Co. en het bestelhuis van de Staatspoorwegen. Het laatstgenoemde perceel stond op de hoek van de Eggertstraat. Vóór 1865 heette deze straat de Ellendigesteeg; zij dankte deze naam aan het Ellendigenkerkhof, dat een deel was van het kerkhof dat voor de Nieuwe Kerk gelegen was en waar 'de arme zondaars' in ongewijde aarde begraven werden. Thans komen wij aan de Nieuwe Kerk, omstreeks 1408 gesticht. Willem Eggert, heer

van Purmerend, een rijke Amsterdamse koopman, heeft, - 't is bekend - zeer veel bijgedragen tot de bouw van deze kerk, die toegewijd werd aan de Heilige Maagd en later de H. Catharina als patrones kreeg. De kerk bevatte niet minder dan 34 rijkbegiftigde altaren. In 1578 kwam zij in handen der Hervormden. Tegen de kerk aan, in de Mozes en Aäronstraat, is de bekende bierknijp van A.P. Scheltema, genaamd 'Augustinus', met de populaire bediende, luisterend naar de naam Hendrik. Hier houden nog enkele bezoekers er hun eigen bierglazen op na. Na Augustinus volgen het speelgoedmagazijn van L. A. Stas, genaamd 'de Stad Neurenberg', benevens nog een paar kleine winkeltjes. De Mozes- en Aäronstraat overgestoken, staan wij voor het koninklijk paleis, het oude raadhuis van Amsterdam. Als wij langs het Paleis wandelen laten wij dan voorzichtig zijn en oppassen, dat we toch vooral niet op de 'kleine steentjes' komen, want onmiddellijk komt er een schildwacht op ons af. Liever blijven we even staan, om naar het aflossen van de hoofdwacht te kijken, bestaande uit een luitenant, een sergeant, drie korporaals, een tamboer en ongeveer twintig manschappen. Deze wacht wordt dagelijks, tussen vier en vijf uur afgelost. Nu nog even een blik geworpen op het monument ter herinnering aan de Volksgeest 1830-1831 (in de volksmond 'Naatje' genoemd). Dit monument werd

ontworpen door M.H. Tetar van Elven M.Gzn. en uitgevoerd door de beeldhouwer Louis Royer. De Paleisstraat overgestoken naar de 'Groote Club' en onze wandeling, de Dam om, is ten einde.

× Gemeente
× Amsterdam
× Stadsarchief

Alle afbeeldingen komen uit de Beeldbank van het Stadsarchief Amsterdam, tenzij anders vermeld

Boven: Gezien vanaf de trappen van de beurs van Zocher naar de Kalverstraat en Paleisstraat met op de hoek De Groote Club.

Links: De winkeltjes tegen de Nieuwe Kerk, die in 1908 werden afgebroken.

Op deze foto van Johannes B. Bickhoff van rond 1900 is de beurs van Zocher al gesloopt maar de Bijenkorf nog niet in aanbouw. Het Commandantshuis staat er nog, net als 'Naatje'. De trams zijn al wel geëlektrificeerd. Vanaf 1912 gaat hier nog heel veel veranderen....

Met deze wandeling zijn we in de twintigste eeuw aangekomen. In 1908 werden een aantal muurwinkels, die tegen de Nieuwe Kerk gebouwd stonden, gesloopt waarna de Mozes en Aäronstraat weer iets verbreed kon worden (zie afb. p.49). In het algemeen is dat de tendens: zodra een gebouw vervangen werd, greep de stedelijke overheid in met het opnieuw rooien van het betreffende grondstuk teneinde de

straten te kunnen aanpassen aan de eisen van het moderne verkeer. We zagen reeds dat het monument op de Dam moest verdwijnen voor de elektrische tram, maar trams waren er al enige tijd op de Dam. Voor de elektrische versie moest een bovenleiding gemaakt worden en gelijktijdig werd elektrische verlichting aangebracht. In 1911 begon een nieuwe slooprondte op Dam en Vijgendam. De westwand van de Warmoesstraat, die tegen de vismarkt gestaan had, ging tegen de vlakte. De oostwand kwam nu aan het plein te liggen en werd later tot Dam hernoemd. Ook de zuidwand van de Vijgendam nrs. 6-16 inclusief het beurspoortje met de belendende panden, de twee eerste huizen aan het Rokin en het Commandantshuis gin-

gen tegen de vlakte. Daarbij kwamen de resten van de oostelijke damsluis te voorschijn. Daar is waarachtig enig graafwerk verricht, een vroeg archeologisch onderzoek, dat de kranten haalde. Er stond zo'n tien jaar lang een schutting rond de bouwput en daarna werd hier het Damplantsoen aangelegd. Rond de bouwput verrezen enkele grote nieuwe gebouwen, zoals café Polman (nu Krasnapolsky), gebouw Industria voor de sociëteit 'Industriële Groote Club' (1912), de nieuwbouw van sociëteit 'De Groote Club' dat het gebouw van 1870 op dezelfde plek verving (1913), modewarenhuis De Bijenkorf (1915) en modemagazijn Peek & Cloppenburg (1916).

We zagen al dat op Paleisstraat 1 sinds 1872 het sociëteitsgebouw de Groote Club stond. In 1912 ging dat alweer plat voor een nieuw gebouw, dat in 1913 betrokken werd. In 1922 fuseerde de Groote Club

met sociëteit Doctrina et Amicitia; zij gingen samen verder onder de naam 'Sociëteit De Groote Club Doctrina et Amicitia'. Doctrina et Amicitia, een leesgezelschap, werd in 1788 opgericht. De leden van dit genootschap waren vrijwel allemaal lid van een toentertijd verboden patriottisch gezelschap en de sociëteit was dan ook een dekmantel voor hun vergaderingen en activiteiten. Doctrina et Amicitia bezat een uitgebreide bibliotheek met 8000 titels over kunsten en wetenschappen, maar ook dat was deel van de dekmantel. De leden waren afkomstig uit de koopmansstand, de rechterlijke macht, het notarisambt en de ambtenarenwereld. In feite waren de leesgezelschappen in die tijd ontmoetingspunten, waar revolutionaire

comités werden gevormd. De eerder genoemde bibliotheek bleef tot 1974 bewaard in de Groote Club. Een deel hiervan is nu opgenomen in de bibliotheek van de IGC. Het elitaire karakter van de sociëteit bracht de heren in de twintigste eeuw in financiële problemen, wat hen noopte het gebouw in 1974 te verlaten.

Zie ook: Wacht u voor koffiepraat IV, Ons Amsterdam 14 (1962), pp.204-206 en Elite-sociëteiten en hun leden, Ons Amsterdam 39 (1987), pp.163-166

Boven: De noordwand van de Dam met de vestiging van het in 1886 geopende Magazijn Nederland van de familie Kattenburg. Vergelijk met foto pagina 49.

Links: Gebouw Industria van de Industriële Groote Club, iets anders dan de Groote Club in de Paleisstraat.

Links: Het Polmanshuis (1915) werd in 1952 overgenomen door Krasnapolsky, dat in de Warmoesstraat al diverse panden in gebruik had.

Onder: De nieuwbouw van Peek & Cloppenburg opende in 1915.

In 1913 werd in Amsterdam de 'De Industriële Club' opgericht met als doel een ontmoetingsplaats te creëren voor mensen uit het bedrijfsleven. De initiatiefnemers verspreidden in april 1913 een circulaire onder bedrijven in het hele land. Daarop kwamen zoveel reacties dat reeds in mei van dat jaar besloten werd een sociëteitsgebouw te laten bouwen. Drie jaar later kon de club haar intrek nemen in het eigen sociëteitsgebouw Industria, gelegen aan de Vijgendam, hoek Dam en Rokin (zie afb. p.53). Het gebouw werd ontworpen door de architect Foeke Kuipers, die ook de inrichting van het interieur voor zijn rekening nam.

<https://www.monumenten.nl/monument/518422>

Voor de bouw van o.m. Industria werden de panden Vijgendam 6 t/m 16 gesloopt. Door het nieuwe gebouw iets oostelijker te beginnen werd de toegang tot het Rokin weer iets rianter.

Eind negentiende eeuw begon Simon P. Goudsmit op de Nieuwendijk een winkeltje in garen en band: de Bijenkorf. Zijn opvolger Arthur I. Goudsmit had aspiraties en haakte in op een nieuwe trend in modewereld: confectiekleding. Dat werd een succes en de winkel breide uit. In 1890 begon de Bijenkorf een eigen confectieatelier dat tot 1980 heeft bestaan. In 1909 moesten de winkels op de Nieuwendijk nodig verbouwd worden en Goudsmit kwam met de gemeente overeen dat hij op de grond van de gesloopte beurs van Zocher een noodwinkel mocht zetten. Onder alle succesverhalen over de Bijen-

korf werd dat de grootste klapper. Het verkoopssucces op de locatie beviel Goudsmit zo goed dat hij de grond aan het Damrak kocht, de noodwinkel enkele tientallen meters meer noordelijk neer liet zetten en in plaats van verbouw op de Nieuwendijk nieuwbouw aan het Damrak pleegde. In 1914 ging de benedenverdieping open voor het publiek en in 1915 de verdiepingen.

Ook Peek & Cloppenburg begonnen op de Nieuwendijk, in 1885, en ook zij lieten hun oog op de Dam vallen als mogelijke nieuwe vestigingsplaats. Zij kochten alle huizen tussen Kalverstraat en Beurssteeg en bouwden hun nieuwe modemagazijn, dat in 1914 zijn

Boven: Het tijdelijke monument in een aangepast Damplantsoen, naar een ontwerp van A.J. van de Steur en Auke Komter, onthuld in 1947.

Links: De Bijenkorf opende de parterre in 1914 en de verdiepingen in 1915.

Als u zich afvraagt waar al die Duitse en Poolse namen vandaan komen moet u even terug naar Bismarck, die in 1871 zijn 'Kulturkampf' afkondigde en daarmee katholieke en joodse ondernemers 'verjaagde'. Opnieuw was Nederland een toevluchtsoord. Een lijstje? Lampe, Peek, Cloppenburg, Brenninkmeyer, Gerzon, Kattenburg (Hollandia-K), Kahn (Hirsch&Cie), Cohen (Maison de Bonneterie), Dreesmann.

deuren opende. Dat was het einde van de doorgaande Kromelleboogsteeg; die loopt sindsdien vanaf het Rokin dood. Sociëteit Zeemanshoop was hiervoor verdwenen, het zogenaamde Loterijhuis en het nog niet zo lang geleden gebouwde pand 'de Rijnstroom' van sigarenmaker Hajenius. Het was ook het einde van de eeuwenlange sprong in de gevelrij ter hoogte van de Kromelleboogsteeg.

Het hoofdgebouw van Hotel Krasnapolsky begon als Polmanshuis in de Warmoesstraat, hoek Pijlsteeg. Nu is dat Dam 9 (zie afbeelding p.54). Het eerste gedeelte werd in 1915 geopend, de rest in 1916. De begane grond werd verhuurd als kantoorruimte en in de bovenzalen kon men vergaderen en dineren. In 1952 werd het Polmanshuis overgenomen door Hotel Krasnapolsky, dat gehuisvest was in verscheidene panden eromheen. Het restaurant en de kantoren werden verbouwd tot hotel, waarbij de voormalige ingang van het Polmanshuis

Klik de afbeelding voor een animatie van de topografische wijzigingen van het Damplein.

de hoofdingang van het hotel werd en een extra verdieping werd toegevoegd. A.W. Krasnapolsky verbouwde aan de lopende band; de fameuze wintertuin was een idee van hem. Tot 1884 had hij al 57 panden in het huizenblok Warmoesstraat, Pijlsteeg, Oudezijds Voorburgwal en Sint Jansstraat bij zijn hotel gevoegd. De aankoop van het Polmanshuis in 1952 werd de belangrijkste, door de ligging (sinds 1957) aan de Dam.

Met deze rits nieuwe gebouwen en de nodige rooilijncorrecties was de huidige vorm van plein wel bereikt. De belangrijkste wijzigingen in het aanzicht kwamen na de Tweede Wereldoorlog en dan met name in het Damplantsoen. Na die oorlog was behoefte aan een nationaal monument ter herdenking van de slachtoffers. Dat kwam er, in 1947 met een tijdelijk monument (zie afbeelding p.55) en in 1956 door de onthulling van het huidige monument van architect J.J.P. Oud (afb. rechts).

De tien wonderen van de Dam

Een eeuw geleden circuleerde in Amsterdam de volgende grap.

Op de Dam (begin 20^e eeuw) vind je de volgende wonderen:

een koninklijk paleis zonder koning
een nieuwe kerk die al eeuwen oud is
een bisschopshuis zonder bisschop
een koopmansbeurs zonder koopman
een commandantshuis zonder commandant
een beurspoortje zonder beurs
een loterijkantoor zonder loterij
een zeemanshuis zonder zeeman
een grote club die klein is
een standbeeld van iemand die nooit bestond

en als toetje wilde een goed ingevoerde grapjas nog wel eens toevoegen: een Dam die nooit een dam was.

Voor wie na het lezen van dit epistel moeite heeft met een van de wonderen hier de uitleg.

Het door Lodewijk Napoleon in beslag genomen stadhuis werd omgebouwd tot paleis. Toen in 1815 het Koninkrijk der Nederlanden officieel van start ging bestond in Den Haag en bij Willem I geen enkele behoefte aan een paleis in Amsterdam. Na lang aandringen accepteerde de Rijksgebouwendienst het gebouw, maar nog steeds wordt het sporadisch en dan voor één of enkele dagen gebruikt.

De Nieuwe Kerk was op dat moment inderdaad al vier eeuwen oud en dankte zijn naam aan de nieuwe parochie.

Dat er geen bisschop zetelde in Café De Bisschop is duidelijk.

De Koopmansbeurs van Zocher stond begin 20e eeuw leeg, omdat de nieuwe beurs van Berlage in 1904 in gebruik genomen was. De sloop van Zochers beurs begon in 1903.

In de Franse tijd had er in het Commandantshuis wel een stadscommandant gehuisd maar begin 20e eeuw niet meer.

Het Beurspoortje was een restant van de beurs van De Keijser die al in 1836 gesloopt was.

In het “Loterijhuis” van de firma Cretier en Kramp, collectrice der Staatsloterij, konden sinds 1900 geen staatsloten meer gekocht worden. De sloop begon in 1913.

Zeemanshuis slaat op sociëteit van maatschappij Zeemanshoop, een verzekeringskantoor voor zeevarenden. De sociëteit was ooit bedoeld voor zeevarenden aan de wal maar werd nu hoofdzakelijk gebruikt door beurshandelaren.

De Grote Club die klein is zorgt voor enige twijfel. Ik denk dat de ballotagevoorwaarden dermate streng waren dat het elitaire gezelschap daarmee zorgde dat het elitair bleef. Zoals we hebben kunnen lezen daalde het aantal leden daardoor zover dat de sociëteit zichzelf moest opheffen. Daar verkneukelde zich de Amsterdammer dan weer over.

Het standbeeld tenslotte moet dat van Naatje geweest zijn. Dat was immers een allegorie en geen beeltenis.

En dan de Dam die nooit een dam was. Uitgebreid is hierboven bericht over de Middeldam, die de eigenlijke dam in de Amstel was. In de 17^e eeuw veranderde die naam in Vijgendam en die Plaetse werd toen Dam. Maar die Plaetse was aangeplempte Amsteloevers en geen dam.

Theo Bakker's Domein

Op deze site vindt u makkelijk leesbare maar toch informatieve verhalen over de ontstaansgeschiedenis van Amsterdam. Ze zijn onderverdeeld in rubrieken als Middeleeuwen, godsdiensten, nijverheid en handel, transport, openbaar vervoer, haven, watermanagement, stadsuitleg, annexaties, verkeersdoorbraken, chroniquers en allerlei andere zaken.

Klik hier voor een overzicht van alle PDF's op deze site

